

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA VÝPOČETNÍ A DIDAKTICKÉ TECHNIKY

KYBERŠIKANA NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tomáš Franců

Informatika se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Zbyněk Filipi

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Písek, 13. dubna 2014

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu bakalářské práce, Mgr. Zbyňku Filipimu za obsahové připomínky, cenné odborné rady, kontrolu formální správnosti práce a ochotu při konzultacích.

Obsah

Obsah	1
Seznam pojmů a zkratk.....	4
Úvod.....	6
1 Kyberšikana na základních školách.....	6
1.1 Definice kyberšikany	6
1.1.1 Druhy kyberšikany	6
1.1.2 Aktéři kyberšikany	9
1.1.3 Prostředky kyberšikany.....	10
1.1.4 Vývoj kyberšikany	12
1.2 Podíl základních škol na výchově a boji proti kyberšikaně....	13
1.2.1 Právní norma	13
1.2.2 Spolupráce s rodiči	15
1.2.3 Výchovné poradenství a metodika prevence	16
2 Mechanismy vzniku a průběhu kyberšikany na základních školách	16
2.1 Sociální problémy dětí	17
2.1.1 Týrání a zneužívání, deprivace	17
2.1.2 Citové a emoční důvody	17
2.1.3 Vliv komfortu a diskomfortu v rodině.....	18
2.2 Osobnostní problémy	19
2.2.1 Pocit moci, nadřazenosti a nezranitelnosti	19
2.2.2 Manipulátorství, elitářství.....	20
2.2.3 Morální nedostatky	20
2.2.4 Psychické poruchy	21
2.3 Profily agresora a oběti.....	22
2.3.1 Agresor	22
2.3.2 Oběť	23

2.4	Ostatní faktory.....	24
2.4.1	Přístup k prostředkům kyberšikany.....	24
2.4.2	Anonymita, pocit utajení	26
2.4.3	Neschopnost se realizovat	26
2.4.4	Kompenzace utrpení šikanovaného dítěte.....	27
2.5	Současná situace na základních školách.....	27
2.5.1	Národní a světová statistika.....	27
2.5.2	Objektivní zhodnocení	29
2.6	Případy kyberšikany	30
2.6.1	Příklad 1.....	30
2.6.2	Příklad 2.....	31
2.6.3	Příklad 3.....	31
2.6.4	Analýza a postupy řešení	32
3	Důsledky kyberšikany na společnost a jedince	33
3.1	Společenská situace	33
3.1.1	Základní školy a psychika dětí	34
3.1.2	Vliv současných trendů na výchovu	35
3.1.3	Vyrůstání v komfortu, materialismus.....	36
3.2	Důsledky kyberšikany na dítě.....	37
3.3	Důsledky kyberšikany na společnost.....	38
4	Prevence kyberšikany ve školním prostředí	39
4.1	Prevence obecně	39
4.1.1	Současné vnímání prevence na ZŠ	40
4.1.2	Praktická zkušenost současné prevence	40
4.1.3	Možnosti osvěty pedagogického sboru.....	42
4.2	Technické způsoby prevence	43
4.2.1	Monitoring přihlašování ve školní síti	43
4.2.2	Monitoring provozu na proxy serveru	45

4.2.3	Specializovaný software a hardware.....	47
4.2.4	Možnosti monitoringu kyberšikany v domácím prostředí	47
4.2.5	Spolupráce s kriminální policií	49
4.3	Pedagogické způsoby prevence	49
4.3.1	Osvěta napříč předměty	50
4.3.2	Specializované hodiny	50
4.3.3	Projektové přístupy	52
4.3.4	Komunikace žáků a rodičů s metodikem prevence a školním psychologem	53
5	Závěr.....	54
	Resumé	55
	Použitá literatura a prameny	56

Seznam pojmů a zkratek

- Agresor – člověk, který vědomě šikanuje svou oběť.
- Bossing – šikana na pracovišti vedoucími pracovníky.
- CAN – zkr. Child abuse and neglect, syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.
- Cyberstalking – pronásledování oběti pomocí IT technologií.
- Chat – totéž co IM, ale probíhá v internetovém prohlížeči a může mít více účastníků.
- Denigration – pomlouvání.
- Exclusion – vyloučení ze skupiny (např. online).
- Flaming – nářez, např. urážlivé útoky v internetových diskuzích.
- Gateway – výchozí brána (směrování na rozhraní routeru).
- GP – zkr. Group Policy, systémová politika operačního systému Windows server, umožňuje centrální správu pravidel pro stanice a uživatele.
- Harasement – obtěžování, posílání nevyžádaných a obtěžujících zpráv.
- ICT – zkr. Information and Communication Technology, informační a komunikační technologie.
- IM – zkr. Instant messaging, posílání zpráv mezi dvěma komunikanty v reálném čase (např. ICQ, Skype, Jabber, Hangout).
- Impersonation – předstírání, sdělování informací cizím jménem.
- Krizová intervence – psychoterapeutická služba a pomoc v přímém kontaktu zaměřená na akutní potíže postiženého nebo jeho blízkých osob v naléhavých krizových situacích.
- Kybergrooming – lákání oběti na schůzku.
- Mobbing – šikana na pracovišti kolektivem.
- Morální hodnoty – představa správného jednání a vnímání dobra a zla v dané společnosti.
- Morální nedostatky – nedostatečná chápání a osvojení si morálních hodnot.
- MIME typ – zkr. Multipurpose Internet Mail Extensions, určuje přenášený typ souboru. Původně navrženo pro přenos e-mailů, později i pro http.

- NAT – zkr. Network Address Translation, převod IP adres z veřejných na lokální (místní) a naopak.
- Oběť – poškozená osoba, je terčem agresora.
- Open source – zkr. otevřený zdroj, software s otevřeným zdrojovým kódem, který může kdokoli dále využít a zároveň zachovat otevřenost zdrojového kódu.
- OSPOD – orgán sociálněprávní ochrany dětí, v kontextu spolupráce se školou je obecní úřad obce s rozšířenou působností místně příslušný dle trvalého pobytu dítěte.
- Ostrakismus – vyloučení jedince na okraj kolektivu.
- Outing – prozrazení, sdělování cizích soukromých informací.
- Psychická porucha – myšlení, prožívání a chování člověka, znesnadňující jeho fungování ve společnosti.
- Proxy – překlad požadavků mezi klientem a cílovou URL.
- Thread – vlákno, části programu, které se zpracovávají ve stejnou chvíli, také téma v chatu.
- Trickery – přesvědčování k prozrazení citlivých informací a následné zveřejnění.
- Trolling – vkládání provokativních, urážejících nebo irelevantních příspěvků k citlivým tématům v internetových diskuzích.

Úvod

V této práci vysvětluji nejprve základními fakta v oblasti kyberšikany na základní škole, popisuji současnou situaci a analyzuji příčiny vzniku kyberšikany. Na základě těchto zjištění uvádím možné důsledky kyberšikany na jedince i společnost, a navrhuji možnosti technické i pedagogicko-psychologické prevence kyberšikany na základní škole.

1 Kyberšikana na základních školách

Základní školy zásadně formují osobnost člověka. Příchod z rodiny a mateřské školy do první třídy, vystavení zodpovědnosti, nutná socializace v kolektivu, zvládání konfliktů, nároků a prvních lásek – to jsou velmi důležité okamžiky dětí na základních školách.

Děti se učí zacházet se svou silou, mocí, ale také se svými slabostmi a strachy. Ve věku základní školy se děti mohou poprvé dostávat do rolí agresorů nebo se stávají obětí kyberšikany.

1.1 Definice kyberšikany

„Šikana je zneužívání moci.“ (Vágnerová, a další, 2009 str. 11). Rozvedeme-li tento citát, můžeme říci, že šikana je druhem chování, kdy agresor (nebo agresoři) úmyslně a často opakovaně ubližuje slabšímu jedinci (nebo skupině).

Kyberšikana je pak druhem šikany, kdy k naplnění podstaty slouží moderní informační technologie, tedy internet, počítač, mobilní telefon, fotoaparát, videokamera apod.

Kromě odlišných prostředků provedení, je mezi šikanou a kyberšikanou skutečnost, že agresor a oběť nemusí být v přímém kontaktu. To ztěžuje odhalení viníka a zároveň agresorovi navozuje pocit anonymity a tedy i moci. Pro oběť je absence přímého kontaktu s agresorem zatěžující okolností. Často totiž oběť vůbec neví, kdo z kolektivu útoky začal.

1.1.1 Druhy kyberšikany

U každého druhu šikany nejprve popíšeme, jak se projevuje, a uvedeme názorný příklad ze školního prostředí.

Happy Slapping

Český doslovný překlad termínu Happy Slapping, veselé (šťastné) fackování“, zcela správně nevystihuje, podstatu tohoto druhu kyberšikiany. Jde o natáčení oběti fyzického útoku a následné zveřejnění na internetu nebo zvolení jiné formy šíření (např. pomocí bluetooth mezi mobilními telefony). Útok může mít různou povahu, ale nejčastěji se jedná o sexuální nebo fyzické napadení. Důležitým rysem napadení je moment překvapení oběti. Úspěch napadení se zvyšuje právě s mírou momentu překvapení, mírou brutality a počtem zhlédnutí. (Eckertová, a další, 2013 str. 67)

Ve školním prostředí se takový útok odehrává mimo pozornost pedagogického dozoru, tedy například na toaletách, o přestávce ve třídě. Připravovaný útok ve třídě vytváří určitou formu „party“ se společným záměrem a tajemstvím. Do takovéto skupiny se přidávají i žáci, u kterých by to nikdo nečekal. Důvodem je obava z vyloučení na okraj skupiny (třídy), případně si tím zajistí, že se oběťmi nestanou také.

Kybergrooming

Lákání oběti na schůzku. Jedná se o postupné přesvědčování oběti a sblížování. V začátku se většinou agresor snaží jen získat fotografie nebo videa oběti, postupným sblížování se snaží s obětí setkat. Tento moment je jeden z nejnebezpečnějších, protože se jedná většinou o kontakt se zcela neznámou osobou, a může vést ke zneužití oběti. (Eckertová, a další, 2013 str. 40)

V nebezpečí jsou hlavně mladší děti, které neznají nebezpečí, nebo snadno zastřou svůj strach určitou dávkou míry dobrodružství a vzrušení. Nejpoužívanější kanál kybergroomingu jsou chaty a instant messangery. Dětem může agresor slibovat kredit, peníze, dobrodružství, další různé benefity, aby svou oběť nalákal a osobně se s ní setkal.

Kyberstalking

Stalking znamená úmyslné pronásledování nebo obtěžování. Stalking je od 1. ledna 2010 u nás trestný čin. Pachatelé hrozí odnětí svobody až 1 rok. Kyberstalking je stejný jako stalking, ale odehrává se pomocí IT technologií. Nemusí jít o pronásledování čistě jen v kyberprostoru, ale i například

sledování proběhlé aktivity oběti na určitém PC ve škole. (Eckertová, a další, 2013 str. 67)

Stalking často vzniká mezi partnery, kdy jeden nadměrně sleduje druhého. Pravá podstata a nebezpečí stalkingu však přichází po rozchodu, kdy stalker obtěžuje a sleduje svou oběť. Stalking samozřejmě nemusí vzniknout jen mezi partnery nebo na základě zamilovanosti či žárlivosti. Dalším důvodem je prosté sledování oběti agresorem (stalkerem) a zneužití zjištěných informací o pohybu a činnostech oběti distribucí na veřejnost nebo jen k vyhrožování oběti. Oběť má při stalkingu výrazně narušené soukromí, prožívá strach a stavy úzkosti. Při kyberstalkingu oběť nemusí znát agresora, protože ten používá prostředky IT – emaily, sociální sítě, mobily. Může také využívat a sledovat členy rodiny, blízké kamarády či nové partnery. Kyberstalker může být velmi vytrvalý a tento druh šikany může trvat i několik let.

Stalking souvisí s partnerskými vztahy a proto se vyskytuje v prostředí základních škol téměř výlučně na druhém stupni, kdy žáci navazují své první partnerské vztahy.

Sexting

Požizování a následné sdílení eroticky laděných vlastních materiálů na internetu. Na první pohled se tedy zdá, že o kyberšikanu nejde, ale sexting s kyberšikanou spojují právě dva prvky. Obtěžován je totiž často příjemce materiálu. (Eckertová, a další, 2013 str. 68)

Například opakující posílání vlastních nahých fotografií bude po čase pro oběť velmi obtěžující. Druhotné nebezpečí vzniká i pro agresora pozdějším zneužitím fotografií, které jej mohou v různé míře zdiskreditovat.

Velmi riziková varianta sextingu je, když se agresor (často s falešnou identitou) snaží z oběti vylákat erotický materiál (fotografie, video). Toho dosahuje na chatu, skype, pomocí sms, e-mailu. Většinou počáteční přátelská konverzace přejde k přemlouvání a následně k nabídce peněz nebo dobití kreditu za poslání erotického materiálu.

To, že sexting je vážný problém, dokazuje „Průzkum prostitučního chování dětí na internetu“, který zpracovali provozovatelé portálů seznam.cz a e-bezpeci.cz. Z celkového počtu 1805 dětí mezi 13 až 17 lety souhlasilo s posláním svých nahých fotografií nebo schůzkou za peníze 21 % (e-bezpeci.cz, 2013)

Další druhy kyberšikany

Jsou méně časté v takto „čisté“ formě. Častěji jsou obsažené v kybergroomingu, kyberstalkingu, sextingu apod. a fungují jako jejich prostředky. Následující druhy kyberšikany často doplňují šikanu fyzickou, nebo jsou používány v kombinaci. (Rogers, 2011 str. 35)

- Nářez (Flaming) – internetové diskuze za pomoci elektronických zpráv, které používají agresivní a útočný jazyk.
- Obtěžování (Harassment) – opakované posílání útočných, urážlivých nebo nevyžádaných zpráv.
- Pomlouvání (Denigration) – rozšiřování pomluv, drbů a lží o někom s cílem poškodit jeho pověst nebo vztahy.
- Předstírání (Impersonation) – posílání materiálů a komentáře pod cizím jménem.
- Prozrazení (Trickery) – přesvědčení oběti k prozrazení tajemství či citlivých informací a následné zveřejnění na internetu.
- Vyloučení (Exclusion) – záměrné vyloučení z online skupiny.

1.1.2 Aktéři kyberšikany

Agresor – člověk, který někdy nevědomky, ale častěji vědomě utiskuje, obtěžuje, ohrožuje či napadá druhého pro svůj vlastní prospěch, pobavení sebe a ostatních nebo se snahou ukázat svou nadřazenost.

Oběť – člověk, který je utiskován, ponižován, napadán a týrán agresorem. Jednání agresora může mít přímý negativní vliv na psychické a fyzické zdraví oběti.

Pozorovatelé – lidé z okolí, kteří o kyberšikaně ví a mohou pomoci, kteří pomáhají, nebo situaci ignorují, či se aktivně účastní a přidávají k agresorovi. (Vágnerová, a další, 2009 str. 88) Tato situace je velmi nebezpečná, protože může dojít tak daleko, až je oběť ostrakizována celou třídou.

Za další aktéry kyberšikany lze okrajově pokládat i osoby z okolí oběti a agresora, tedy rodiče, vyšetřovatele, pedagogy, kamarády apod.

1.1.3 Prostředky kyberšikany

Hlavní prostředky kyberšikany jsou dvě – mobilní telefony a internet. Existují také ještě další metody kyberšikany, ale na základních školách se téměř nevyskytují, proto se budeme věnovat těmto dvěma skupinám.

Mobilní telefony

SMS, volání – nejčastěji se jedná o časté, obtěžující SMS zprávy s výhrůžným nebo zesměšňujícím obsahem. V případě volání se jedná často o „prozvánění“ v jakoukoli denní i noční dobu. Někdy je agresorů více a soustřeďují svůj útok na jednotlivce. Představa této formy vyhrožování, při které téměř není možné poznat, odkud útok pochází, je těžko představitelná i pro dospělého člověka, a tím spíše pro dítě. Anonymita útoků je velmi snadno realizovatelná díky dostupnosti SIM karet bez smlouvy a možnosti kartu vyměnit po vyčerpání kreditu. Další možnost anonymity je posílání SMS z internetových portálů.

Fotografie, videa – silný nástroj kyberšikany, který je často spojen s natáčením šikany klasické, a to jak vůči dítěti, tak i vůči učiteli. Natočená videa a fotografie se pak šíří mezi ostatní pomocí bluetooth nebo se sdílí přímo na internetu (soukromé stránky, sociální sítě apod.). Fotografie a videa jsou často spojována s fyzickým násilím: A následné ponížení díky šířenému videu či fotografiím může být dlouhodobé a psychická újma oběti bývá hluboká. Malou výhodou této formy je to, že oběť a často i pozorovatelé znají agresory a vypátrání viníků je tak snazší.

Ukradení mobilního telefonu – jedná se o krádež telefonu a následná šikana další osoby pomocí ukradeného telefonu. Oběť je pak mylně považována za agresora. Krádež je postihnutelná zákonem a lze ji snadno řešit s policií.

Internet

E-mailly – pomocí e-mailů může agresor vytvářet stejný tlak na oběť, jako se to děje přes SMS zprávy – tedy zahlcení schránky množstvím výhrůžných nebo třeba i prázdných e-mailů. E-mailly mohou obsahovat kromě textu také fotografie a videa a jsou tedy pro agresora ideálním

a snadným nástrojem k výhrůzkám. V dnešní době je velmi snadné založit si e-mailovou schránku u celé řady poskytovatelů. Díky tomu je ale také e-mailová komunikace za pomoci policie vysledovatelná.

Chat – chatovací místnosti mají mnoho podob, časté spojení je s herními servery nebo virtuálními světy (např. Second Life), případně kombinace obojího. Existují také čistě chatovací servery zaměřené podle různých témat (např. xchat.cz). Chatovací místnosti vytvářejí spojitou komunitu, která se navzájem zná (často jen z virtuálního prostředí). Odchod z chatu nebo smazání profilu často problém vyřeší, ale pak je vlastně potrestána oběť. Agresor může být z okruhu reálných známých oběti. V tom případě je snadnější agresora odhalit.

IM – obdoba chatu, ale většinou jen s jedním protějškem. Z neznámějších IM protokolů jsou ICQ, Hangout (Google+), Skype. Kromě kyberšikany je velkým nebezpečím IM protokolů přenos videa a zvuku v reálném čase. Proto je třeba právě Skype často používaným kanálem pro sexuální obtěžování. Odpovědný rodič by měl znát kontakty svých dětí v IM klientech a zamezit či cenzurovat přidávání dalších. Jinak je velmi obtížné vystopovat agresora, a to hlavně proto, že IM protokoly, až na některé výjimky (např. Jabbim), neprovozují české společnosti.

Sociální sítě – v současnosti bezesporu nejprístupnější kanál pro agresora. Je to dáno zejména masovým rozšířením zároveň malému zabezpečení soukromí, takže chování agresora a reakce oběti může být sledováno širokým publikem. Je velice jednoduché na sociální síti založit stránku zaměřenou vůči určité osobě, do které se přidávají i ostatní neutrální účastníci, třeba jen ze strachu aby se neocitli na té „špatné“ straně. Sociální sítě mají zpravidla málo úrovní oprávnění ke sdílení příspěvků, a tak se případný projev kyberšikany šíří velice rychle. Pokud se jedná o skrytou agresi – bez „sdílení“ – zapadá tento způsob spíše mezi Instant Messaging. Sociální sítě často nabízejí ochranu a to tím způsobem, že klient sociální sítě může nahlásit správcům závadný obsah, který by měl být následně prověřen a v oprávněných případech vymazán. Vypátrání agresora je ale problematické, protože za profilem na sociální síti se může skrývat kdokoli.

Fóra, internetové stránky – okrajovým kanálem kyberšikany jsou účelově vytvořené internetové stránky. Tyto stránky mohou být přístupné třeba i jen několika vyvoleným a oběť nemusí mít tušení, co se děje. Důsledky vyloučení v reálném životě se ale na oběti přesto projeví. Stejný způsob kyberšikany umožňují internetová fóra, ve kterých mohou uživatelé zakládat svá „vlákna“ (threads) a k němu přizvat další účastníky – agresory, i oběti.

1.1.4 Vývoj kyberšikany

Díky přímému spojení kyberšikany a ICT se jedná o problematiku velmi mladou. Její historie sahá maximálně do devadesátých let 20. století. Prudký rozvoj kyberšikany v posledních letech je stejně rychlý jako rozšíření informačních technologií a jejich dostupnost je snadná téměř pro každého člověka. Rozmachu kyberšikany pomáhají kromě technických faktorů i faktory sociální a poměry v rodinách – život v komfortu či chudobě, falešný pocit moci (např. díky majetku), způsob života dnešních rodičů, čas na výchovu dětí a zájem o jejich volný čas. Podrobněji se touto problematikou budeme zabývat v kapitole 2.1.

Od počátku 21. století se IT technologie razantně neměnily, ale masově se v prvním desetiletí rozšířily mezi lidi do domácností. Dle ČSÚ se vybavenost domácností počítačem zvýšila mezi lety 2005 a 2013 z 30 % na 68,1 % a počet domácností připojených k internetu se ve stejném období zvýšil z 19,1 % na 67 % (Český statistický úřad, 2014). Podle stejného zdroje pak více než 50 % lidí mezi 16 a 24 lety používá mobil pro přístup na internet a více než 30 % lidí používá ke stejnému účelu notebook. Dosavadní roky 21. století se staly symbolem rozšíření internetu mezi lidi až do jejich mobilních telefonů. Tento fakt samozřejmě umožňuje rozšíření nástrojů kyberšikany mezi uživateli internetu naprosto stejnou měrou.

V mnoha zemích světa jsou v současné době přijímána opatření a zákony postihující kyberšikanu. Například v USA je kyberšikana od roku 2006 federálním zločinem, Polsko filtruje obsah školních sítí a zakazuje mobilní telefony ve školách. (Balážová, 2009) V Česku na zákon o kyberšikaně zatím ještě čekáme, jednou z mála aktivit státu, jak na tuto problematiku reagovat je metodický pokyn č.j. MSMT-22294/2013-1 (MŠMT, 2013).

Ve světě je za první soudní spor s motivem kyberšikany považován případ známý pod názvem „Star Wars kid“ z roku 2003. Šlo o chlapce, který parodoval scénu z filmu Star Wars (ne však příliš zdařile) a čtyři chlapci jej natočili. Video následně umístili na Internet, odkud se rozšířilo do celého světa, a stalo se terčem zábavy na úkor oběti. Psychická újma oběti byla nakonec vykompenzována mimosoudním finančním vyrovnáním. (Eckertová, a další, 2013 str. 70)

1.2 Podíl základních škol na výchově a boji proti kyberšikaně

Děti jsou od narození velmi vnímavé a utvářejí si svůj pohled na svět hlavně ve věku mateřské a základní školy, kdy se sociální vztahy posouvají ven z okruhu rodiny. Ve škole tráví děti zhruba jednu čtvrtinu svého času denně. Často je to i více než tráví aktivně se svými rodiči. Na vzrůstající výskyt kyberšikany a dalších patologických jevů škola reaguje většinou jako první, a proto je podíl základních škol na výchově dětí významný.

1.2.1 Právní norma

Náš právní řád bohužel nezná kyberšikanu jako takovou a paradoxně, přes její závažnost, není trestným činem! (Rogers, 2011 str. 13) Veškerá případná obvinění pachatelů kyberšikany je nutné klasifikovat jako například vydírání, vyhrožování, šíření pornografie, pomluva, pronásledování. Kyberšikanu můžeme právně řešit jediné „opisováním“ jedním z těchto paragrafů nebo jejich kombinací. Přehled konkrétních paragrafů, podle kterých by se dala kyberšikana postihnout, společně s možnou výší trestu je uveden v příloze. (Příloha č. 1 – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Určitou oporu, kterou v základních školách můžeme použít je metodický pokyn č.j. MŠMT-22294/2013-1 (MŠMT, 2013). Materiál obsahuje základní, velmi dobře zpracované informace a pravidla, jak s kyberšikanou pracovat. Na základě tohoto pokynu si školy mohou rozšířit obsah svých školních řádů. Ty však nesmí být v rozporu s tímto pokynem nebo jiným zákonem či vyhláškou. Ve školním řádu může například být stanoven zákaz používání mobilních telefonů při vyučování. Zabavit telefon, či zakázat jeho používání ve školách však nelze.

Pokud zjistíme, že kyberšikana naplnila skutkovou podstatu některého z paragrafů trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.), musíme kontaktovat

Policii ČR. V prostředí základních škol se ale příliš mnoho případů nakonec soudní cestou neřeší. Je to dáno celou řadou faktorů, přičemž jako hlavní čtyři lze považovat následující.

- Nepodaří se vypátrat viníka, popřípadě je vina rozložena na celou skupinu žáků.
- Dojde k mimosoudnímu potrestání na úrovni školních trestů (snížená známka z chování apod.).
- Nepodaří se klasifikovat chování viníka jedním s příslušných paragrafů a zbývá jen mimosoudní dohoda řešení situace mezi školou a rodiči viníka i oběti.
- Neochota složitou situaci ze strany školy řešit nebo dokonce nedostatek informací o závažnosti kyberšikany, a neznalost jak v takových případech postupovat.

Jsou případy, kdy se nejedná přímo o trestný čin, ale potýkáme se s nezvladatelným chováním žáka, domluva s rodiči je bez výsledků. Pokud je situace podobná některé z níže popsaných (zákon č. 359/1999 Sb.) je třeba již kontaktovat OSPOD když:

- a) Při podezření ze spáchání provinění či trestného činu, nebo děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, zejména v tom, že zanedbávají povinnou školní docházku, nebo opakovaně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití,
- b) na dětech na kterých byl spáchán trestný čin či provinění (i podezření) – ohrožující život a zdraví, lidská důstojnost, mravní vývoj nebo jmění,
- c) děti, které jsou ohrožovány násilím mezi dalšími fyzickými osobami.

„Statistika případů kyberšikany, řešených soudně neexistuje, protože kyberšikana není trestným činem. U soudu končí ty formy, které jsou trestnými činy, např. vydírání, vyhrožování. Aktuálně“ (k 8.12.2013 pozn. autora) „eviduje tým e-bezpeci.cz přes 90 případů kyberšikany, ale všechny jsou mimo úroveň soudu. Trestné formy jsou v ČR ojedinělé“, uvádí Kamil Kopecký, manažer projektu e-bezpeci.cz a jeho slova potvrzuje statistika

Policejního prezidia za rok 2013. (Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality, 2014)

1.2.2 Spolupráce s rodiči

Přijmeme-li fakt, že obecná spolupráce rodičů a školy není v současnosti ideální, přemýšlejme, co by mohlo být důvodem.

Nejčastěji se mluví o nedostatku času rodičů a morálních základech dětí. Průměrný rodič dítěte na základní škole má nastartovanou kariéru nebo musí tvrdě pracovat, aby svou rodinu uživil. Je aktivní a má své osobní zájmy a koníčky. Svě děti nechce zanedbávat, ale naráží na svůj nedostatek času i na nezáměr dětí s nimi vůbec čas trávit. Děti totiž naopak raději než s rodiči tráví svůj čas s médii – televize, internet, hry. (Kuncová, 2012) Detailní data nabízejí výzkum životního stylu dětí (LifeStyle Survey LSS), který je k dispozici na serveru MediaGuru (URL: <http://www.mediaguru.cz>).

Ruku v ruce s konzumním způsobem života, jde i rodičem předaný morální kodex. Není možné říci, že by se pokřivený žebříček hodnot týkal všech dětí. Nikdo také nedokázal negativní vliv techniky na morálku člověka. Přesto v moderní technické době změny v mezilidských vztazích pozorujeme a pociťujeme téměř všichni. Autorita rodičů je vlivem jiných, komerčních vzorů u dětí vážně oslabena. Takoví rodiče efektivně se školou spolupracovat nebudou, přestože by chtěli.

Současná generace českých rodičů jsou tzv. „silné ročníky“ z přelomu 70, 80 let. Tato generace nemá příliš dobré zkušenosti se základní školou. Stav školství v posledních letech před sametovou revolucí splňoval základy pedagogické, ale také dřívějšího systému výuky dokázal studentům znechutit vzdělávání všudypřítomnou propagandou režimu, nerespektováním vlastních názorů a individuality apod. Z tohoto období zřejmě pochází další faktor nechuti rodičů spolupráce se školou.

Je jen málo rodičů, kteří mají čas komunikovat se školou aktivně. Proto škola sama musí vyvíjet určitou snahu o komunikaci, a to nejlépe pomocí vlastních informačních systémů (např. webový modul Bakaláři), prostřednictvím aktivní e-mailovou komunikací s rodiči, nebo prostředků dětem blízkým – sociálních sítí. Pomocí nich by mohla být komunikace učitel-rodíč-student efektivnější. Jak rodiče, tak učitelé by měli mít své žáky v tzv.

„přátelích“. Je samozřejmé, že v případě pedagoga by mělo jít o jiný uživatelský účet, než používá v soukromém životě. Tento kanál učiteli příliš využívaný zatím není a měla by mu předcházet určitá vnitřní směrnice upravující mantinely komunikace učitele s žákem pomocí sociální sítě. Přiblížit se dětem je důležité, protože v oblasti negativních jevů ve třídě jsou právě rodiče a třídní učitel nejbliže potenciálnímu dějišti kyberšikany.

Středobodem komunikace mladých lidí jsou sociální sítě. Chceme-li zjistit, co se mezi nimi děje, musíme se podívat do „jejich“ světa a nespoléhat na to, že nám to přijdou říci do toho našeho.

1.2.3 Výchovné poradenství a metodika prevence

Výchovné poradenství a metodika prevence jsou předurčeny k tomu být hlavním nástrojem organizace řešení kyberšikany. Musí komunikovat s obětí, viníkem, rodiči, popř. svědky, třídním učitelem. Často využívá služeb školního psychologa, pokud je k dispozici. Právě výchovný poradce a metodik prevence by měli být odpovědní za ochranu oběti a svědků během vyšetřování. Tito jsou totiž agresorem často ohrožováni a zavražďováni.

Velmi důležitá je i preventivní funkce. Musíme dbát na osvětu žáků i učitelů ve škole. Metod je celá řada – od specializovaných seminářů, přes školení pedagogů až po osvětu a skupinovou práci s žáky ve třídách. Je vhodná taková forma, která není založena na přímém výkladu, ale spíše na řešení modelových situací. Zde se přímo nabízí výchov žáků pomocí dramatických her, při kterých si tuto situaci zahrají. Rodiče, pokud se ocitnou v těžké situaci, kterou nezvládají, by sami sobě měli přiznat, že potřebují pomoc. Výchovný poradce s metodikem prevence by měli ochotně spolupracovat a situaci společně s rodiči a žáky řešit.

Výchovný poradce a metodik prevence by měli vést vyšetřování kyberšikany a koordinovat práci učitelů, případně policie, reakci rodičů tak, aby nedošlo k poškození oběti.

2 Mechanismy vzniku a průběhu kyberšikany na základních školách

Otázky proč se negativní jevy vyskytují a jaké jsou mechanismy vzniku, si budeme pokládat vždy. U kyberšikany jsme důvodům trochu blíže

a můžeme být konkrétnější. Pochopit mechanismy vzniku kyberšikany jsou klíčem k aplikování preventivních opatření a zároveň nám tyto znalosti dávají možnosti s kyberšikanou bojovat.

2.1 Sociální problémy dětí

Sociální problémy – domácí zázemí, vztahy, naučené sociální zvyklosti a morálka se ukazují jako klíčové. Extrémy jako je chudoba nebo naopak bohatství se odrážejí v psychice dětí a sociálním postavení ve skupině. Týrání, různé druhy deprivací, emoční problémy, bohatství nebo naopak chudoba závadnému chování jen nahrávají.

2.1.1 Týrání a zneužívání, deprivace

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN), lze definovat jako soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu, vývoje dítěte a jeho postavení ve společnosti a zároveň v rodině. Vzniká převážně úmyslným ubližováním dítěti, které je nejčastěji způsobeno jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Extrémní podobou CAN je smrt dítěte. (NICM, 2014)

CAN může být snadno důvodem projevů agresivity žáka v základní škole. Je velmi pravděpodobné, že narušená psychika dítěte se projeví na sociálním vztahu se spolužáky. Týrané dítě bude zřejmě způsobovat stejné věci slabšímu, protože se to samé děje jemu například doma.

Deprivace (zejména citová, smyslová, sociální) ovlivňuje chování a vede k poruchám chování. V základní škole se samozřejmě deprivované děti vyskytují a chování dětí ovlivňuje. Může pomoci postavit žáka jak do role agresora, tak i do role oběti. Deprivované děti se se nejdříve projevují jako aktivní až napjaté, neklidné. Při dlouhotrvající deprivaci dochází k neurotickým a psychickým poruchám. Deprivované děti se chovají ve škole svému ke svému okolí podobně, jako je zacházeno s nimi.

2.1.2 Citové a emoční důvody

Přecitlivělost, citová oploštělost, labilita, zamilovanost, žárlivost jsou jen hlavní příklady vlivu emocí a citů na náchylnost k šikaně. Citlivé dítě bude hůře odolávat narážkám a ústrkům silnějšího a také má menší schopnosti začlenit se do skupiny, která by jej dokázala ochránit. Naopak citová oploštělost z důvodu nižší inteligence, deprivace, zneužívání může vést

k postavení do role agresora. V tomto případě se častěji jedná o hrubou fyzickou agresi.

O zamilovanosti, žárlivosti a vlivu na kyberšikanu nemůže být pochyb. Na základních školách se děti s těmito emocemi a city setkávají poprvé. Snaha o zničení potencionální sokyně či soka, msta za rozchod jsou velmi časté důvody vzniku kyberšikany (např. vyhrožování, obtěžování).

2.1.3 Vliv komfortu a diskomfortu v rodině

Není pravidlem, že sociálně slabší jedinec je vždy obětí, dochází i k opačnému extrému, kdy se sociálně slabší jedinec nedokáže vyrovnat se svou pozicí a stane se agresorem. Velmi často se děti na základní škole za svou slabší sociální pozici stydí. Fakt, že nemají doma počítač, kvalitní smartphone, či dobré oblečení je v dnešní společnosti těžké znevýhodnění. Zvláště mezi malými dětmi na 1. stupni ZŠ je vidění okolního světa „černobílé“ a děti nedokážou ocenit jiné kvality spolužáků (např. talent, kamarádství). Dospělejší děti sice toto dokáží, ale málokdy chtějí, protože by se opět mohly vystavit nebezpečí stejného vyloučení.

Komfort má také přímý vliv na vybavenost žáka prostředky kyberšikany. Umožňuje mu vlastnit mobilní telefon, počítač, notebook apod. Vybavenost dětí dokazuje průzkum minimalizace šikany (Velká Británie), kdy bylo zjištěno, že ve věku třetí až deváté třídy má 86 % dětí mobilní telefon a 91 % dětí má doma přístup na internet. Dvě třetiny žáků 8. a 9. tříd mají počítač přímo ve svém pokoji. (Rogers, 2011)

Zejména ze zahraničních škol známe výsledky pokusů jak se vyrovnat s rozdíly mezi studenty – např. používání školních uniforem ve Velké Británii, USA, Japonsku, Číně, Indii, Austrálii). V českém školství se školní uniformy téměř nepoužívají. V poslední době sena světě, ve školách kde školní uniformy jsou, zjišťuje nedostačující efektivita eliminace rozdílů mezi studenty, protože kromě oblečení dnes vytvářejí rozdíly hlavně telefony, tablety, notebooky, kola, motocykly, domácí vybavení apod. Potvrzuje to článek na webu EDUin.cz, ve kterém jedna studentka české prestižní školy ke školním uniformám uvádí: „*V pubertě se k pocitu fyzické nepohody přidala i ta psychická – Tak kolem patnácti let jsem byla vyloženě nešťastná, že se nemůžu obléknout podle svého, a měla jsem chuť udělat nějakou*

rebelii.“ Vliv na smazání sociálních rozdílů podle ní uniformy neměly ani v prostředí, kde část studentů pochází z bohatých rodin a část z dětských domovů. „*Prakticky od prvního dne nám všem bylo jasné, kdo je odkud,*“ shrnuje Zuzana. „*Oblečení je to poslední, co to signalizuje.*“ (EDUin web, 2012). Příklad ukazuje, že děti rozdíly mezi sebou vnímají. A ty, které jsou na okrajích, ke kyberšikaně mohou přitahovat a lákat agresora.

Vliv komfortu a diskomfortu na osobnost dětí v základních školách je možné eliminovat především výchovou. Vyzdvihováním vlastností a ne vlastnění, u majetnějších rodičů by se měla uplatnit určitá skromnost ve výbavě jejich dětí. To je ale spíše otázka zdravé společnosti jako takové. Škola může této změně pomoci, ale i kdyby byla plná „osvícených“ pedagogů, nedokáže kompletně suplovat za rodiče výchovu dětí.

2.2 Osobnostní problémy

Pokusíme se analyzovat problémy osobnostní. To jsou ty, které mohou zapříčinit snadnější sklouznutí ke kyberšikaně a jiné zase naopak omezují obranyschopnost oběti a do této role ji předurčují.

2.2.1 Pocit moci, nadřazenosti a nezranitelnosti

Velmi častý důvod sklouznutí ke kyberšikaně a nebo přímo jejího stupňování je právě pocit moci. Pozorujeme-li chování ve třídě, kam přijde jedno z dětí například s novým tabletem, je jasné, kdo v tu chvíli bude rozhodovat o dalším dění. Příklad ze sedmé třídy (vlastní zkušenost autora): Nepříliš dobrá studentka, která ani není moc oblíbená, vytáhne po vyučování z kapsy 3000,- Kč a mává s nimi nad hlavou se slovy: „*Jdeme nakupovat, půjdeš ty, ty a ty*“. Ostatní jsou díky této chvilkové moci, vytvořené nadměrným komfortem, vyloučeni.

Pocit moci se ale uplatňuje i přímo při probíhající šikaně a dokonce podporuje její stupňování. Je spojen s pocitem nezranitelnosti, kterou více či méně dávají anonymní možnosti IT technologií. Do té doby slabému studentovi se může náhlý příval moci při šikaně silnějšího velmi zalíbit. Čím více je agresor znalý v IT technologiích, tím více chápe, že anonymita není stoprocentní, a používá rafinovanější postupy a pocit nezranitelnosti v něm roste. Je nezbytné vytvořit technická opatření ve školní síti. Příklady pomoci a prevence řešené technickými prostředky se budeme zabývat v kapitole 4.2.

2.2.2 Manipulátorství, elitářství

Tyto vlastnosti jsou pozorovatelné již v raném věku dětí. V základních školách pozorujeme řadu situací, kdy úzká skupina nebo jen jednotlivec díky určité vůdčí pozici (může být i krátkodobá a vybudovaná uměle) určuje, kdo si s ním může hrát a kdo ne. Toto postavení pak zneužívá většinou do té doby, než se jádro vůdčí skupiny rozbije, nebo přijde někdo silnější. U malých dětí v 1. a 2. Třídě mateřské školy můžeme počítat s určitou nevědomostí a nižší schopností empatie. Můžeme tak částečně negativní chování omluvit a snažit se ho dítěti – viníkovi – vysvětlit. Ve vyšších třídách už takové chování musíme považovat za prvoplánové a rychle zakročit. Role vůdce se tímto manipulátorstvím posouvá do role agresora a k šikaně nemá daleko. Ke kyberšikaně pak sahá zejména při snaze udržet nebo zlepšit své postavení ve třídě.

Ne vždy vůdce toto postavení využívá v negativním smyslu. Jsou samozřejmě i situace, kdy svou roli využívá pro dobrou věc, např. k týmové práci, k organizaci akcí ve třídě, jako prostředník mezi třídou a školou, ve školním parlamentu apod. Hranice mezi „osvíceným vůdcem“ a manipulátorem je křehká a na základní škole musí pedagog překročení této pomyslné hranice včas zachytit.

2.2.3 Morální nedostatky

Morálka se dotýká věcí vážnějších a hlubších, než jsou jen pravidla zdvořilosti, a zároveň se netýká chování ve smyslu právním, nedá se soudně vymáhat ani trestat. Vypěstované morální hodnoty nám brání v jednání, které by bylo v rozporu s všeobecně společensky uznávaným chováním ve společnosti, ve které žijeme. Morální nedostatky jsou dány zejména výchovou, inteligencí, vyrůstáním v nestandardních sociálních podmínkách. Děti s morálními nedostatky se projevují odlišným názorem na běžně uznávané hodnoty. Ve škole může učitel působit na morálku dětí například tím, že bude dětem určité hodnoty zdůrazňovat a zmiňovat. Zároveň se ale podle nich musí i chovat. Významnou roli předání morálních hodnot dětem hraje osobnost učitele. Zařadit témata morálky lze například v českém jazyce, dějepisu, zeměpisu a občanské výchově. (Fontana, 1997 str. 238)

Na morální vyzrállost má většinou i pozitivní vliv víra a náboženství, samozřejmě bez fanatických projevů. Bohužel právě morální zralost někdy vyčleňuje žáka na sociální okraj třídy.

V předchozích kapitolách jsou popsány druhy chování a rolí, které směřují ke kyberšikaně. Morální vyspělost si můžeme představit jako pomyslnou brzdu, která dětem brání překročit zmíněnou hranici a případně sklouznout k šikaně.

2.2.4 Psychické poruchy

Jakékoli psychické poruchy mohou určitou měrou přispět k rozvoji kyberšikany. Zvyšující se míra integrace dětí s psychickými poruchami do základních škol má bezesporu výchovný vliv, ale je také velikou zátěží pro pedagogy, kteří musejí pracovat v kolektivu s velikými rozdíly mezi dětmi. Pomocí ve školství jsou asistenti pedagogů, kteří pomáhají se zvládnutím učiva a běžných potřeb dětí s poruchami.

Nejčastější psychické poruchy dětí:

- ADHD – vývojové onemocnění, porucha pozornosti s hyperaktivitou. Potíže se soustředěním, zapomnětlivost, impulsivita, neustálý pohyb, vyrušování apod.
- Autismus – vývojové duševní postižení s poruchou sociální integrace. Má velmi mnoho příznaků a variant. Společné je odlišné vnímání okolního světa. Autista se tak musí uměle naučit nám přirozené postupy sociálního chování (nezdaří se to vždy a téměř nikdy dokonale)
- Dětská deprese – bolesti hlavy, břicha, agresivita, vztahovačnost, úzkost, fobie, problémy se sebehodnocením, pocity viny, neschopnost se radovat. Příznaky jsou podobné jako u dospělého člověka.
- Poruchy příjmu potravy – závažné onemocnění, přímo ohrožující život. Třetina pacientů má chronický průběh onemocnění s předčasným úmrtím (metabolický rozvrat, selhání srdce, selhání ledvin). Příznaky jako tloustnutí, či hubnutí jsou ve 40 % případů provázeny sebepoškozováním.

- Schizofrenie – složité onemocnění, vyžadující dlouhodobější diagnózu a léčbu. Onemocnění provází narušení vztahu k lidem, stavy úzkosti či euforie, změny myšlení a vnímání, halucinace, bludy, nelogické chování, agresivita, přecitlivělost apod.

zdroj: (Asociace dětské a dorostové psychiatrie, 2013)

I přes nejlepší péči pedagogů a asistentů se ale nemusí podařit ochránit dítě s psychickou poruchou před šikanou anebo naopak psychická porucha může vést k agresi. Například dítě s paranoidní schizofrenií se může bránit domnělým útokům spolužáků agresivním chováním. Velmi časté jsou různé formy autismu. Z praxe (vlastní zkušenost autora): chlapec s aspergerovým syndromem (forma autismu) a velmi dobrou znalostí IT, vykrádal herní účty svých spolužáků a vyhrožoval jim napadením v případě prozrazení. Dalším důvodem může být chorobná žárlivost, např. zamilovaná dívka se chce zalíbit chlapci a pro odstranění potenciální sokyně sáhne ke kyberšikaně.

Řešení těchto situací a rozeznání psychických poruch už je pro samotného pedagoga dosti složité. Nutná je spolupráce se školním, či externím dětským psychologem, poradnou a spolupráce s rodiči. Jen málo základních škol má možnost zaměstnat školního psychologa, protože v rozpočtu základních škol s ním není počítáno. Školy jsou tak odkázané hledat prostředky v grantových titulech, nebo musí finance vynaložit z provozních peněz zřizovatele.

2.3 Profily agresora a oběti

Abychom mohli plně porozumět a pochopit uvažování a motivy agresorů a obětí, musíme dokonale znát jejich osobnost a znát jejich okolí, ve kterém se pohybují. Zkušený pedagog je schopen v kolektivu vytipovat žáky, kteří mohou být ke kyberšikaně náchylní. Vytvoříme a popíšeme si typické profily agresora a oběti.

2.3.1 Agresor

Většina rodičů není schopná přijmout fakt, že jejich dítě je agresorem a to ze dvou důvodů. Tuto informaci chápou jako synonymum pro špatné rodičovství a rodiče často vidí své dítě v „růžovějších“ barvách než skutečně je. Obojí nelze příliš rodičům vyčítat, je to v podstatě přirozené.

Agresor tedy nemusí nutně mít špatné rodiče a je třeba rodičům v úvodu jednání toto zdůraznit. Mnohem větší vliv má prostředí školy (třídy) a postavení v sociální skupině. Často je motivem snaha o zviditelnění nebo dostat se do určité „party“. Agresor většinou podobné chování jen sleduje u ostatních agresorů, než metodu použije sám. Pokud je agresorem vůdčí osobnost, je častým motivem získání vůdčího místa ve třídním kolektivu. (Eckertová, a další, 2013 str. 75). Toto chování je velmi podobné u zvířat např. u vlčí smečky.

Profil agresora může být různý od hrubého a primitivního až po kultivovaného a chytrého. Může se jednat o oblíbeného spolužáka, který chce pobavit spolužáky, ale bohužel na úkor oběti. Jedno mají často společné, tj. dobrá znalost IT technologií. (Vágnerová, a další, 2009 str. 84)

Agresor své jednání ve většině případů koná anonymně a může se dopouštět i klasické šikany. Má často svobodný přístup na internet a rodiče jeho chování na internetu nesledují.

2.3.2 Oběť

Vycházíme-li z předpokladu, že většina rodičů a pedagogů nepřipouští výskyt jakéhokoli problematického chování dětí/žáků ve třídě, bude na tom stejně i jejich přístup ke kyberšikaně. Šikanované dítě může mít velmi dobré a zodpovědné rodiče. Tito si pak nelehce přiznávají, že je obětí jejich dítě. Pedagogové pak vůbec nemusí kyberšikanu ve třídě zpozorovat, protože jejich kontakt není zpravidla navázán s jedincem (možnou obětí), ale s třídou jako celkem. Nemůžeme vyloučit ani cílené přehlížení kyberšikany či šikany přímo pedagogem. Pedagogové, a lidé obecně včetně dětí, nejsou všichni dobří a zodpovědní. Přehlížení výchovných problémů ve třídě může způsobit například syndrom vyhoření nebo třeba jen prostá slabost pedagoga jako autority, či v extrémním případě strach ze šikany učitele ze strany žáků.

Role oběti je nejčastěji provázána zejména nějakou odlišností v jakémkoli smyslu. Šikanované jsou nejčastěji děti citlivé, labilní, agresivní, hendikepované, premianti i ti učivo nezvládající, špatně oblečené, děti sociometricky na okraji skupiny. Při rozvinuté kyberšikaně můžeme u oběti pozorovat izolovanost, smutek, nechce mluvit o svých problémech, nezapadá do kolektivu (Eckertová, a další, 2013 str. 75).

V případě že nezná agresora, přidává se i strach z lidí obecně a vidí nebezpečí všude. Právě proto si často agresor vyhlíží stejně jako v přírodě slabší jedince v kolektivu, na které potom útočí (Bourcet, a další, 2004 str. 22).

Oběť ale nemusí nutně být jen „třídní outsider“. Může to být naopak osobnost velmi nadaná, výjimečná, preferující alternativní životní styl, může být i do té doby oblíbená. Takový typ se může stát terčem závistivého agresora. Dlouhodobé působení kyberšikany na oběť obecně může vyústit v nějakou formu agrese oběti na okolí. Jako základní poznávací znamení oběti můžeme pokládat stranění se kolektivu.

Nemůžeme spoléhat na to, že oběť sama přijde požádat o pomoc. Častěji jen doufá, že se situace sama zlepší, že posluhováním agresorovi, pokud ho zná, se zmírní agrese. Oběť se může skrývat, pohybovat se v blízkosti učitelů, nestojí o společnost kolektivu, stává se terčem posměchu (např. při zkoušení u tabule). Pro pomoc oběť přijde, nebo svým chováním upozorní, až v rozvinutém stádiu kyberšikany, kdy skutečně nenalézá únik. (Eckertová, a další, 2013 str. 76)

Je povinností rodičů i školy aktivně rozpoznávat šikanu odehrávající se ve třídě i v kyberprostoru. Rozmlouvat s dětmi, sledovat jejich chování na internetu, nebát se přidávat do přátel v sociálních sítích.

2.4 Ostatní faktory

Další vlivy na možný rozvoj kyberšikany budou popsány v této kapitole. Postihnout všechny aspekty podporující vznik kyberšikany nelze, ale pokud budeme následující faktory ovlivňovat, regulovat či kompenzovat, můžeme proti kyberšikaně účinněji bojovat.

2.4.1 Přístup k prostředkům kyberšikany

Prostředky kyberšikany jsou výlučně informační technologie. Současné generace dětí, narozených v devadesátých letech minulého století a později, která vyrůstala ve společnosti plně internetové, se říká se digitální domorodci. (Eckertová, a další, 2013 str. 19) Připojení internetu doma a ve školách je naprosto běžné, starší děti mají dnes často i mobilní tarif s internetem v mobilu. Je pro ně naprosto přirozené bavit se a komunikovat prostřednictvím internetu. Tímto kanálem se domlouvají setkání, kontakty,

vztahy, party, prostě většina, pro teenagery důležitých věcí. Málokdy doma slyšíme telefonní hovory – ty jsou totiž slyšet. Mnohem soukromější je textová komunikace.

Dostáváme se k problému kontroly komunikace. Do jaké míry má rodič právo kontrolovat dítěti telefon, facebook nebo esemesky? Internet byl od svých počátků velmi svobodné a flexibilní medium. Právě ona svoboda se s ním stále nese. Internet je prostředek a nebezpečný jako takový není. Nebezpečná místa v něm vytvářejí samotní lidé. Dítě nepustíme do nebezpečné čtvrti města a nenecháme jej řídit auto, ale necháme jej bez kontroly brouzdat po internetu, kde se vyskytují stejně nebezpečná zákoutí. Všichni rodiče nejsou plně zodpovědní a mnozí často o svém výchovném pochybení ani neví. I kdyby byla osvěta pedagogů na té nejlepší úrovni, neustále budeme narážet na spolupráci s rodiči a na metody jejich, mnohdy rozdílné výchovy.

Povinností školy je chránit děti před nevhodným obsahem internetu. Proto je vhodné provoz internetu ve škole monitorovat a cenzurovat, jak je blíže popsáno v kapitole 4.2 Technické způsoby.

V domácím prostředí by rodiče měli také posoudit omezení přístupu k internetu doma. Neomezený internet v mobilu rozhodně není pro děti pod 15 let. Volný internet doma, např. přes domácí WiFi, by měl také mít svá pravidla. Příklad restrikcí u dětí do 15 let by mohl být následující:

- Zapnutý filtr obsahu internetu přes některý z dostupných programů nebo služeb. (Anti-Porn, iProtectYou, některé antivirové programy, filtrování na úrovni DNS).
- ve všední dny od 14:00 do 17:00 hodin povolený internet
- v pátek od 14:00 až do sobotní půlnoci
- v neděli je internet zakázán za účelem zábavy

System tohoto omezení přímo koresponduje s přípravou do školy, která by neměla být narušována „telefonem pod učebnicí“. Domácí společný počítač by měl být zaheslován rodiči a v případech nutnosti, např. školní účely, by jej děti mohly mít možnost využít i mimo časy povoleného internetu.

U dětí starších nebo plnoletých již omezování internetu není na místě. V tomto věku se můžeme jen pokoušet apelovat na jejich zodpovědnost a opatrnost, varovat před kybergroomingem, sextingem a dalšími riziky.

2.4.2 Anonymita, pocit utajení

Anonymita je jedna z nejdůležitějších zbraní agresora. Pokud žák/žákyně, tedy oběť neví, kdo je ve skupině agresorem, její psychická újma je mnohem horší. Nemá šanci se před nebezpečím schovat, protože jej může vidět všude okolo sebe. Tento stav je podobný projevům paranoidní schizofrenie a obecně může vést k poruše důvěry lidem obecně.

Agresorem může být větší anonymní skupina a v tom případě jsou útoky z více stran (více telefonních čísel, více e-mailů, více profilů apod.) těžko vystopovatelné, a tím se horší situace pro ochranu oběti. Pokud se podaří odhalit ve věkové skupině základní školy jednoho agresora, většinou se dobře vedeným vyšetřováním podaří odhalit i ostatní.

Anonymita může být ale pro „nezkušené“ agresory zdánlivá. Pocit utajení sice dává pocit moci, ale pokud je utajení zdánlivé, může být agresor nějakou dobu sledován a zakročení je pak efektivnější. To, že anonymita agresora je často jen zdánlivá, můžeme ve třídě zdůrazňovat a spojovat s technickými možnostmi kontroly ve škole. Technické možnosti samozřejmě ztrácíme mimo půdu a počítačovou síť školy, kde musíme požádat o pomoc policii ČR nebo rodiče možných aktérů kyberšikany.

2.4.3 Neschopnost se realizovat

Tento stav osobnosti se může nacházet u účastníků šikany před i po jejím průběhu. Neschopnost se realizovat může z žáka udělat agresora a ten svou sílu a výhru pocítí hned. Pocit moci se mu samozřejmě zalíbí. Tento typ agresora může mít nižší IQ nebo může být jinak deprivován (např. v rodině), může mít chabé morální zásady nebo citově oploštělý. Neznamená to, že tento typ by musel být třídním outsiderem, naopak to může být i vůdčí osobnost. Je nám dobře známo, že vzory dětí v základních školách se nestávají právě ti nejhodnotnější lidé.

U oběti se neschopnost realizovat se naopak rozvíjí po proběhlé šikaně. Ponížení, které si oběť nese, může vést k sebeobviňování, úzkostem, záchvatům paniky, podceňování sebe sama. Zbytečně nízké sebevědomí

nikomu, a tím méně oběti, neprospívá. „Nejčastější příčinou nebývá příliš hubená postava, velký nos nebo nemoderní oblečení, ale nízké sebevědomí a sebehodnocení šikanovaného, na kterého si potom ostatní dovolí“ (Jarolímková, 2014)

2.4.4 Kompenzace utrpení šikanovaného dítěte

Při zjištění faktu, že je dítě šikanováno musíme v první řadě dbát o jeho psychické zdraví a bezpečnost, jak nám ukládá §29 Bezpečnost a ochrana zdraví ve školách a školských zařízeních. Musíme mít na paměti, že šikanu můžeme nevhodným způsobem vyšetřování ještě více prohloubit. (Vágnerová, a další, 2009 str. 117)

V situaci, ve které je již agresor odhalen a teoreticky nepředstavuje pro oběť vážné riziko, je stejně oběť vystavena tlaku ve skupině. Pokud byl průběh šikany nějakým způsobem intimní, může být zveřejnění vyšetřování nebo jen prostá „šeptanda“ pro oběť i těžší než vlastní šikana. Přeřazením oběti do jiného kolektivu nebo dokonce do jiné školy nemusíme vždy situaci zlepšit. Vždyť proč bychom měli oběť přeřazením do cizího kolektivu vlastně trestat?

Další moment, kdy musíme mít na paměti zdraví a pohodu oběti, je vlastní vyšetřování. Oběť musí otevřeně přiznat, že byla šikanována, popisovat jak a ještě přiznat, že se nedokázala účinně bránit. Zkusme si sami sebe představit v této situaci před vyšetřovateli, přesto že jsme nevinní. Proto je v jakýchkoli případech kyberšikany vhodné vyhledat pomoc psychologa a vyšetřování vést s psychologem společně.

2.5 Současná situace na základních školách

Situaci na základních školách lze posoudit statisticky na základě výzkumu (kapitola 2.5.1). Stav se na různých školách může i výrazně lišit (stav kolektivu, lokalita školy, velikost školy).

2.5.1 Národní a světová statistika

Dostupné statistické údaje dostupné nelze mezi sebou příliš porovnávat, protože se nejedná o stejnou metodiku výzkumu. Pro nás jsou důležitá zejména data z České republiky, která uvádějí výsledky zatím nejrozsáhlejší výzkumu „Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí

internetu 2013“. Autory projektu jsou Univerzita Palackého v Olomouci, Seznam.cz a bezpecnyinternet.cz.

Ze světových statistik uvedme výzkum, prováděný ve Velké Británii, NOBullying.com.

Velká Británie 2013

- Počet respondentů: 2000
- Věk respondentů: 13 až 22 let
- 69 % zažilo nějakou formu kyberšikany
- 20 % z toho zažilo extrémní formu kyberšikany
- 37 % zažilo kyberšikanu opakovaně
- 54 % respondentů, kteří zažili extrémní formu, byli šikanováni pomocí Facebooku.
- Častější je výskyt transgenderové kyberšikany než čistě mezi chlapci nebo mezi dívkami.

Zdroj dat: (NObullying.com, 2013)

Česká republika 2013

- Počet respondentů: 21372
- Věk respondentů: 11 až 17 let
- 50,62 % se setkala s některým z projevů kyberšikany
- Rozdělení výskytu podle druhu kyberšikany:
 - Verbální útoky 33,44 %
 - Průnik na účet 32,58 %
 - Obtěžování prozváněním 24,08 %
 - Vyhrožování a zastrasování 17,38 %
 - Ponižování, ztrapňování šířením fotografie 10,85 %
 - Krádež identity 10,09 %
 - Vydírání 7,33 %
 - Ponižování, ztrapňování šířením videa 5,58 %
 - Ponižování, ztrapňování šířením audia 3,69 %

Zdroj dat: (seznam.cz, bezpecnyinternet.cz, upol.cz, 2013)

2.5.2 Objektivní zhodnocení

Kyberšikana na českých základních školách podle výzkumu přítomná je. Rozdíly mezi školami jsou dány celou řadou faktorů. Kyberšikaně se zřejmě bude více dařit ve větších školách a větších městech, naopak se nebude vyskytovat ve vesnické malotřídce, kde učitel důvěrně zná každého žáka i jeho rodiče. Většina základních škol v republice je kapacitně mezi 500 až 1000 žáky. Ve školách této velikosti musíme existenci kyberšikany předpokládat.

Nelze přímo srovnávat uvedené výzkumy (Velká Británie, Česko), protože kromě rozdílné metodiky, je i rozdílný věk respondentů. Vliv na výsledky má také míra informovanosti a zvyklosti chování na internetu, jak uvádí výzkum Country Classification – Opportunities, Risks, Harm and Parental Mediation z roku 2013. (The London School of Economics and Political Science, 2013). Tento výzkum rozděluje země Evropy do čtyř kategorií, kde Británie patří do jiné kategorie než Česko. Česko je zde hodnoceno termínem „Semi-supported risky gamers“ tzn. ochrana dětí a jejich volnost přístupu na internet není příliš hlídána a rizika pro děti jsou poměrně vysoké. V této skupině jsme zařazení vedle zemí, jako jsou Bulharsko, Kypr, Estonsko, Polsko a Rumunsko.

Výzkum, který by stejnou metodikou srovnával výskyt kyberšikany na úrovni států světa, zatím neexistuje. V mnohých případech by ani stejná metodika nepomohla, kvůli rozdílným ekonomickým, sociálním a národnostním poměrům. Přesto uvedená procenta jasně ukazují, že kyberšikana existuje a je nutné s ní počítat.

V České republice se s kyberšikanou setkala 50,62 % dětí, tedy zhruba každé druhé dítě. Znalost IT technologií a zároveň nedbalost volby hesel, potvrzuje fakt, že přes 32 % byly průniky na účet. Z těch vážných forem můžeme zdůraznit vyhrožování a zastrasování 17,38 %, ponižování, ztrapňování šířením fotografie 10,85 %. Pro lepší představu – 16 dětem ze 100 byl prolomen účet, 5 dětí ze 100 je ponižováno šířením jejich fotografie a 9 dětem ze 100 je vyhrožováno.

2.6 Případy kyberšikany

Na základní škole se vyskytují většinou mírné formy kyberšikany, které vznikají více či méně i náhodou a nedomyšlením situace. V menší míře se ale objevují i prvoplánové případy kyberšikany. (Eckertová, a další, 2013 str. 78)

Z těch jemnějších se nejčastěji jedná o zcizení hesel k on-line hram. Rozhádání žáci se pak vzájemně v online hře napadají, škodí si a schválně jeden druhému hru kazí. Občas se žákům povede zcizit či odpozorovat heslo učitele/učitelky. Jménem poškozeného pedagoga pak posílá e-maily rodičům, kolegům nebo přímo vedení školy. Pomocí hesla učitele se může žák dostat do částí sítě, které by měly být skryté. Například osobní data, školní systém s evidencí žáků, klasifikace, přípravy na hodiny, testy apod.

V závažnějších případech kyberšikany na ZŠ se většinou jedná o sexuální, vztahové nebo socializační motivy. Časté je posílání nahých fotek chlapců a žádání téhož od dívek. Objevuje se často i posílání různě zaměřených nevhodných fotografií učitelům. Z motivů na úrovni kolektivu třídy se většinou jedná o vyloučení oběti z vůdčí skupiny nebo z třídního kolektivu, snaha o odstranění soka, nebo jen upevnění vůdčího místa v kolektivu. Možné je také kyberšikanování okolí třídním outsiderem, který je skrytý, a že tímto způsobem upevňuje sebevědomí jen sám sobě.

Konkrétní příklady kyberšikany jsou v následujících třech kapitolách společně s tím, jak byl případ vyřešen. Celková analýza příkladů a postupy řešení jsou v podkapitole 2.6.4.

2.6.1 Příklad 1

Žákyně 9. třídy měla delší vztah s chlapcem ze stejné třídy, který probíhal zcela normálně. Protože jej měla ráda, rozhodla se, že mu pošle fotografie sebe sama ve spodním prádle. Chlapec se rozhodl, že se s děvčetem rozejde kuriózním způsobem. Fotografie rozeslal spolužákům ve třídě.

Jedna z prvních a neodborných reakcí okolí byla, že „si za to dívka může sama“. Skutečně můžeme po hlubším prozkoumání tohoto případu hodnotit prvotní chování oběti jako chybné? Samozřejmě, že spouštěčem šikany bylo poslání fotografií, ale podstatu kyberšikany naplnil agresor

rozšířením fotek mezi spolužáky. Psychická újma oběti byla veliká a dlouho odmítala vůbec jít do školy. Vše se vyřešilo mimosoudně školním trestem a přechodem oběti na jinou školu.

2.6.2 Příklad 2

Dvě kamarádky z deváté třídy samy přišly do kanceláře školy nahlásit, že je někdo obtěžuje a vyhrožuje pomocí e-mailu a dopisů. Jednalo se o zprávy, které děvčata nalézala například v lavici, před třídou, v šatně anebo dostávaly e-mailem do svých schránek a prostřednictvím SMS do svých telefonů. Po zjištění, že se případem začala zabývat policie, uvedme příklad dvou zpráv: *„Nechci otravovat, spíš varovat. Bud' toho necháš anebo to začnu posílat i Tvoji sestřičce...“* (přiložena fotografie dívky ve vaně plné krve s rozřezanou rukou). Jiná zpráva: *„... jinak jestli tohle přineseš do ředitelny, tak Ti slibuju, že se mu (kamarádovi ze třídy, pozn. autora) vážně něco stane. Myslím to vážně, tak to neber na lehkou váhu. Zatím budu končit, ale určitě se tenhle týden někdy ozvu ☺.“*

Po několika prvních zprávách a fotografiích výše zmíněného typu, které barvitě dokreslovaly výhružky, byl případ předán policii ČR. Ve spolupráci se společností seznam.cz (adresa odesílatele @seznam.cz), byla zjištěna veřejná IP adresa, která byla ze stejné lokality jako jedna z dívek. Ani pomocí různých šetření ve třídě se přes všechnu odbornou a kriminalistickou snahu se však nepodařilo vypátrat agresora. Útoky po čase úplně zmizely – v tomto věku zřejmě účast policie ještě zapůsobila a agresor se stáhl. Jedna z verzí počítala také s možností, že vše posílala jedna z dívek. Odbornost maskování, ale tuto hypotézu zároveň vyvracela.

2.6.3 Příklad 3

Případ vyšetřovala přímo policie ČR a přišla jej oznámit do základní školy. Zjistili na facebooku aktivitu člověka, který navazoval kontakty s dívkami na Písecku a nejrůznějšími způsoby z nich lákal erotické fotografie. Několik vyšetřovaných dívek si jej skutečně přidaly do přátel, přestože ho neznaly. Některé z nich s ním skutečně komunikovaly, ale popřely posílání jakýchkoli fotek.

Vzhledem k tomu, že případ vyšetřovala policie, nedozvěděli jsme se, jakou technikou agresor fotky získával, ani jak často byl úspěšný. Na svém

profilu ale deklaroval, že za 30 minut „sbalí holku“. Po nějakém čase vyšetřování jsme se dozvěděli, že za facebookovým profilem není mladý muž, ale starší muž, který nepoužíval e-mailovou adresu s českou doménou (např. seznam.cz), takže nebylo možné požádat správce mailových služeb o další informace.

2.6.4 Analýza a postupy řešení

Uvedené případy jsou reálné a všechny se staly na základní škole (vl. zkušenost autora). Postupy řešení musely být voleny v první řadě citlivě, abychom zachytili důkazy a nedošlo k jejich zničení. Hlavním úkolem bylo ochránit oběť. V příkladu č. 2 se to nepodařilo. Případ dokazuje, že je nutné mít na zřeteli skutečně nadměru opatrný postup!

První krok je zjištění či odhalení probíhajících kyberšikany. To se nejčastěji děje díky upozornění rodičů oběti, díky oznámení spolužáků, zřídka o pomoc požádá přímo oběť. V tu dobu Již můžeme komunikovat s obětí, a pomoci jí zvládat situaci. Opatrně zjišťovat co se přesně stalo a zda o tom někdo další ví. Pro oběť je v tento moment důležité, že na problém již není sama a že je pod určitou ochranou.

V dalším kroku je třeba opatrně zjišťovat a poznat celkovou atmosféru ve třídě a zaměřit se na možné agresory. Určitá skupina dětí v kolektivu, pozorovatelé a žáci naklonění oběti, mohou mít cenné informace. Podaří-li se nám díky pozorovatelům nahlédnout do třídy pomocí sociálních sítí, můžeme velmi rychle vytipovat možné agresory. Pokusíme se odhadnout závažnost kyberšikany a podle toho zvolit míru ochrany pro oběť, plně komunikujeme a spolupracujeme s rodiči oběti.

Máme-li již jasné podezření, můžeme vyšetřování rozšířit na domnělé agresory a k případu přizvat rodiče agresora. Oběť a oběti nakloněné pozorovatele ujišťujeme po celou dobu, že postupují správně. (Kolektiv autorů PPP Brno, 2002)

Podle závažnosti a formy kyberšikany kontaktujeme OSPOD, Policii ČR. Pomoc policie jen cenná zejména v případech, kdy potřebujeme zjistit například majitele IP adresy u poskytovatele připojení, čas přihlášení na webmail poskytovatele mailingových služeb apod. Pokud kyberšikana není předmětem vyšetřování policie a usvědčíme-li agresora, končí celý případ

projednáním s rodiči a postihem ve škole (např. udělení výchovného opatření). Často oběma stranám bývá doporučena návštěva poradny či psychologa.

V kolektivu se provádí krizová intervence ve spolupráci se školním psychologem, s poradnou nebo s jinou organizací nabízející tyto služby.

3 Důsledky kyberšikany na společnost a jedince

Všechny negativní vlivy na základní škole mají svůj podíl na utváření naší společnosti. Důsledky kyberšikany tedy nekončí jejím vyřešením, ale často přetrvávají v mysli oběti dál jako „staré rány“. Ideální a naprosto zdravá společnost samozřejmě neexistuje. V této kapitole se zaměříme právě na to, jakým způsobem má společnost vliv na vznik kyberšikany a naopak, jak kyberšikana ovlivňuje jedince a následně celou společnost.

3.1 Společenská situace

Současná skladba světové populace je velmi různorodá. Rozdíly jsou národnostní, sociální, ale i komunikační a emoční. Samozřejmě, že situace v Česku zdaleka není tak složitá jako v některých jiných státech např. Číně, Indii, USA, JAR), tak i v naší zemi existují typicky rozdílné skupiny: národnostní menšiny vs. většina, chudí vs. bohatí, slušní vs. bezohlední. Na základních školách jsou v současné době nejhmotatelněji rozdíly v majetkových poměrech, rozdíly v sebevědomí a rozdíly národnostní. Všechny rozdíly a extrémy v kolektivu jsou základem pro vznik kyberšikany. (Eckertová, a další, 2013)

Před sametovou revolucí se životní úroveň většiny lidí moc nelišila, téměř všichni žili relativně podobným způsobem a v podobných podmínkách. Po roce 1989 se otevřením hranic a nástupem svobody začala naše společnost měnit. Většina rodičů současných dětí na základních školách jsou ti, kteří v období začátku 90. let byli žáky základní školy. (Český statistický úřad, 2014). Tehdejší školství procházelo celou řadou změn a problémů, školství před revolucí bylo zase poznamenáno všudypřítomnou propagandou režimu. Současné problémy v komunikaci s rodiči mohou mít kořeny právě v jejich zážitcích ze školních let.

Obyvatelé států Evropy včetně České republiky mají poměrně dobrou životní úroveň. Žijeme v relativně politicky klidné lokalitě a průměrný Čech si může většinou dovolit vše, co potřebuje k důstojnému životu. (MPSV - Odbor analýz a statistik, 2013).

Společenská situace v ČR, stejně jako v západním světě, je velmi dobrá, co se komfortu týká. Ubývá ale platných a uznávaných morálních hodnot a rozumného nakládání se zdroji. Pokud dítě zneužije svého, třeba i momentálně dobrého postavení, a využije toho proti jinému, dopouští se šikany či kyberšikany. Podobné důvody společenského postavení mohou stupňovat závist třídního outsidera a vyprovokovat jej k agresi na své okolí. Ve školách je častá také **absence strachu z případných trestů**. To je ovšem vina především rodičů – těch benevolentních, i těch bez autority.

3.1.1 Základní školy a psychika dětí

Důležité je, s jakými vlohami, dispozicemi a zkušenostmi dítě vstupuje do základní školy, a podle toho pak zvládá své postavení v kolektivu.

Na prvním stupni nejvíce trpí děti citlivé a úzkostné. Mají strach z nového prostředí, strach z učitelky, spolužáků, vnímají odloučení od matky případně otce. Právě tito žáci a žákyně se nejčastěji stávají terčem šikany. Další odlišností, která může mít vliv na dispozici k šikaně, jsou děti podprůměrně školsky nadané, děti, které nezvládají učivo a známkami jsou stále srovnávány s lepšími spolužáky, děti, jejichž rodiče tlačí na výkon, nebo opakující ročník. (Eckertová, a další, 2013 str. 75)

Tyto faktory a rodinné zázemí určují kvalitu sebehodnocení a sebepřijetí. Pokud rodiče nezaujmou rozumný postoj k situaci svého dítěte, může to mít pro dítě celoživotní následky – například tlak rodičů na výkon vede k neurotickým projevům, příliš tvrdá výchova k tzv. ztotožnění s agresorem, kdy se opakovaně bité dítě se stává agresorem. (Jedlička, 2011)

Psychiku dětí od narození ovlivňuje obrovská škála vlivů. Výsledek všech pozitivních i negativních vlivů vytváří osobnost dítěte a odráží se v chování k okolí. Školní psycholožka Z. Maříková v rozhovoru s autorem (Písek, 2014) uvádí:

- V menší míře se objevují děti z nižších sociálních vrstev, kde rodina nedokáže pomoci, tam je důležité včas kontaktovat OSPOD, aby zajistil dohled svými pracovníky.
- Ve školách je hodně dětí neklidných, které svým chováním vyčerpávají učitele a spolužáky, ale sami většinou netrpí. Je třeba jim zajistit pohybové aktivity, usměrňovat a nenálepkovat, jinak jsou z nich navěky ti zlobiví.
- Sprosté nadávky a vzájemné ubližování je běžné, přenáší se ze starších sourozenců nebo celé rodiny.
- Poruchy výslovnosti má víc než polovina dětí, jejich počty stoupají. Rodiče s nimi nehovoří, nespolupracují s logopedy.
- Poruchy učení je třeba vyhledávat cíleně již během 2. ročníku, kdy lze ještě hodně napravit. Pokud poruchy přetrvávají, jsou na místě úlevy v jazycích, jinak opět trpí sebehodnocení a omezují se možnosti dalšího vzdělávání.
- V závislosti na dění v rodině se objevují různé školní potíže. Při rozvodech, stěhování, úmrtí, narození sourozence apod.
- Na 2. stupni se naplno projeví to, co se dříve zanedbalo ve výchově nebo co spustí puberta.
- Hodně slabí žáci začnou zlobit, když výuku už nestíhají.
- Kde chybí dohled rodiny, přibývá nepřipravenost na výuku, nezájem, málo dětí má vnitřní motivaci se učit. Samoživitelky matky přestávají stačit na výchovu synů
- Problém se začleněním mívají nově příchozí žáci.
- Nejčastější subjektivně vnímané problémy jsou pro děti hlavně vztahy ve třídě, lásky, případně konflikty s rodiči.
- Rodiče nejvíce řeší známky, kouření, alkohol a drogy.
- Škola řeší nejvíce záškoláctví a nekázeň.

3.1.2 Vliv současných trendů na výchovu

Současná doba nám dává obrovskou možnost seberealizace díky zabezpečení našich základních životních potřeb. Svoboda a možnosti výběru umožňují zvolit to, co je pro nás zajímavé, výhodné a dobré. Přesto se necháváme výrazně ovlivňovat reklamou a tím, co je pro společnost okolo nás normální. Přeneseme-li toto na děti, zjistíme, že je pro ně nemyslitelné

nemít telefon, nemít e-mail, ani účet na sociální síti. Jejich předpokládaná míra již standardizované vybavenosti je základem úspěchu v komunitě. Pokud navíc dítě používá věci a chová se tak, jak je to v tu chvíli moderní, zcela jistě se mu podaří svou pozici ve skupině zlepšit. Současní rodiče se potýkají ve výchově dětí se silou komerčních vlivů a trendů, které děti obklopují. Jejich výchovné působení je tak obtížnější a může mít slabší efekt.

Duše člověka je zřejmě vybavena touhou dosahovat vyšších cílů, přeneseně vyšších výdělků či úspěchů. Tento fakt lidského chování potvrzuje například Maslowova pyramida potřeb, kdy se člověk po uspokojení základnějších potřeb snaží uspokojit potřeby další (vyšší). Když k této povaze přidáme ještě vliv reklamy, která nám ukazuje velmi agresivně, kam máme patřit a co máme mít, je naše touha po neustálém růstu pochopitelná.

Právě současné trendy a podsouvání reklamou toho co moderní a normální je, zvyšuje naši výkonnost a potřeby, nutí nás obětovat drahocenný volný čas a prostředky abychom dosáhli minimálně standardního komfortu, srovnatelného s okolím. Příklad, který tímto dáváme našim dětem, a zároveň čas, který jim tak dát nemůžeme, jsou právě ty negativní efekty současných trendů.

Podíváme-li se v tomto ohledu blíže na děti ve věku základní školy, je vliv trendů, reklamy, srovnání v sociální skupině to hlavní, co musí ve svém dětském věku řešit. Aby obstály vedle svých vrstevníků, mnohdy stačí nevybočovat z řady – tedy mít značkové oblečení a dnes nutnou IT výbavu.

Mít materiální dostatek je dnes normální a nelze tento stav řešit prostým omezováním komfortu. Ale není také správné zahrát děti vždy vším tím, co momentálně chtějí. Rodiče by měli chápat své děti, ale zároveň jim vysvětlovat a poukazovat na jiné hodnoty, než jen ty co umí vidět na první pohled.

3.1.3 Vyrůstání v komfortu, materialismus

Komfort jako takový je zdravá odměna pro toho, kdo strádal. Pro dítě, které se do komfortu narodilo, je to samozřejmá věc. V přírodě je přirozené vyhledávat lepší a lepší pozici ve společenství, i přesto že se jedinec nachází v momentálně dobré situaci. Schopnost se spokojit s málem nebo se omezit

pro dobro celku zřejmě dokáže jen člověk. V materialisticky založeném světě se ale tyto vyšší principy příliš nedaří aplikovat.

U dětí tento názor potvrzuje publikace „Děti v ringu dnešního světa“. V publikaci jsou pro děti prioritami zázemí v rodině a vztahové zázemí (kamarádi, partner/partnerka). Studie ale dále uvádí dvě varující tendence: *„Čím jsou respondenti starší, tím častěji za rozhodně důležité označují „mít hodně peněz“, a tato hodnota se v celkovém pořadí posunula již na třetí nejvyšší místo. Naopak se zvyšujícím se věkem dětí výrazně klesá důležitost hodnot:*

„dobře se učit“ (z 63 % u dětí ve věku 6–9 let na pouhých 41 % u 13–15letých),

„chovat se slušně“ (klesá z 55 % na 35 %),

„pomáhat druhým“ (klesá z 51 % na 33 %)

„chránit přírodu“ (klesá ze 45 % na 29 %).“

(Mgr. Miroslav Bocan, 2012)

Podíváme-li se v tomto momentu na děti základních škol, měly by velmi brzy začít působit určité morální mechanismy a výchovy, které by jim daly tu potřebnou strídmost a nadhled. Ve vzdělávání se můžeme o předání hodnot snažit v předmětech typu občanská výchova, finanční gramotnost, třídnické hodiny apod. Největší díl na tomto druhu výchovy ale opět musí nést rodiče.

Materialismus je stav bytí, kdy člověk vědomě ignoruje a vytěsňuje věci duchovní a všechnu energii vkládá do věcí hmotných. Opačný extrém samozřejmě také není v pořádku. Vyváženost a rovnováha mezi hmotou a duchem je klíčem zdravého vývoje společnosti.

3.2 Důsledky kyberšikany na dítě

Stejně jako jsou různorodé formy kyberšikany, tak jsou také různé a různě vážné důsledky pro šikanované dítě. Výrazný vliv na míru negativního působení má anonymita agresora a trvání kyberšikany – následky se s časem prohlubují. Při anonymitě agresora je pro oběť téměř nemožné odhadnout moment útoku. Oběť je ohrožena 24 hodin denně a nemá žádnou možnost

schovat se a nalézt bezpečí, žije ve strachu a nejistotě. Vážným důsledkem je ztráta důvěry k lidem obecně.

Kyberšikana má negativní vliv na sebeúctu oběti a sebehodnocení. U šikanovaných dětí vznikají depresivní stavy, stavy bezmoci a beznaděje, zhoršuje se prospěch ve škole a zvyšují se absence a záškoláctví. Stupňující se frustrace a negativní emoce mohou v extrémních případech skončit sebepoškozováním až sebevraždou oběti, nebo naopak vyústit v nějaký agresivní čin (např. napadení agresora). Šikanované dítě je často na okraji kolektivu, uzavřené do sebe, sociálně se izoluje, nebo je izolováno agresorem. Oběť se může projevat i fyzickým či verbálním útokem na své okolí. Oběť může zvyšovat svou aktivitu v jiných oblastech, aby odvedla svou pozornost od své nelehké situace. Děti se například začnou více věnovat svým koníčkům, které probíhají v jiném kolektivu – to se dá považovat za správné. Bohužel se ale jako únik objevuje i zneužívání alkoholu, drog či poruchy příjmu potravy. Oběť, která je vystavena dlouhodobé šikaně, může vykazovat i fyzické projevy jako je vyčerpání, nevolnost, oslabená imunita, změny váhy. (Gajdošová, 2011)

Pro šikanované dítě je ale nesmírně vážný již samotný zážitek, který si nese s sebou do dospělosti. *„Domov býval místem, kam se oběť mohla před tradiční šikanou schovat a být v bezpečí, u kyberšikany tomu tak není.“* (Gajdošová, 2011)

3.3 Důsledky kyberšikany na společnost

Negativní zážitek z (kyber)šikany si děti mohou omluvit jako nepovedený žert, ale většinou to takto jednoduše neskončí. Porucha sebehodnocení a sebepojetí může člověku v dospělosti velmi komplikovat život a bude pro něj těžké dosahovat takových výsledků, jakých by v profesním i osobním životě dosáhnout mohl. Míra šikany a míra schopnosti se s ní vyrovnat je přímo úměrná konečným důsledkům v dospělosti. Řešení „starých ran“ bývá později mnohem složitější. Šikanované děti mohou mít v dospělosti pokřivený pohled na své okolí, mohou být nedůvěřivé a neprůbojné. (Bourcet, a další, 2004 stránky 66, 67)

Naopak agresori, kteří v dětském věku ochutnají moc nad druhými, zkouší dosáhnout svého cestami šikany a zejména díky anonymní

kyberšikaně zažijí určitou míru beztrestnosti, si s sebou do dospělosti nesou jakési trvalé pokušení. Jeden z výzkumů na webu NObullying.com uvádí, že u chlapců agresorů, je čtyřikrát větší pravděpodobnost oproti ne-agresorům, že budou fyzicky nebo sexuálně zneužívat své partnerky. (NObullying.com, 2013)

Ideální, zdravá společnost neexistuje, a to ani v ostatních přírodních společenstvech. Zdraví společnosti je závislé na míře, kolik negativních zkušeností a zvyklostí se během socializace v dětském věku neseme do dospělosti. Ti, kdo nejsou přímými účastníky kyberšikany, tedy nejsou ani agresorem ani obětí, ale jen páchání bezpráví pozorují a nezakročí, to jsou ti, kteří svůj vklad do společnosti také nepřinesou. Lhostejnost k druhým a neochota rozhodnout se, mít vlastní názor a postoj, jsou vlastnosti nízké a nezaslouží si je omlouvat čímkoli – snad jedině strachem z agresora. Tyto přístupy k okolí jsou nám v dospělosti velmi známé. O to více bychom se v raném věku našich žáků měli snažit jakékoli páchané bezpráví odhalovat, včas řešit a ukazovat dětem, že o spravedlnost se mohou opřít a že má svoje místo ve společnosti. *„Neboť z čeho by rostli zlí lidé, ne-li ze zlých dětí?“* (Werich, 1960)

4 Prevence kyberšikany ve školním prostředí

Prevenci negativních vlivů není třeba zdůrazňovat. Právě proto, že to všichni víme, tak na ni hodně zapomínáme. V oblasti zdraví je to stejné. Pojišťovny nabízejí bonusy za včasné prohlídky, protože jsou levnější než následná léčba závažných onemocnění. Prevence má bohužel pověst takového nutného zla a pro mnoho škola a pedagogů není jednoduché rozhodnout se a najít si čas skutečně preventivní opatření realizovat.

4.1 Prevence obecně

Výbornou metodou, jak posilovat dobré vztahy ve třídě jsou hry, a to zejména kolektivní. Nejlepší jsou takové hry, které nemají jednoznačné vítěze, jako například hry dramatické. Takové hry mohou pomoci sebevědomí oběti, protože pro úspěch hry je nutná interakce celé skupiny, takže ani oběť nemůže být mimo kolektiv. V dramatických hrách nevíteží jednotlivci!

Prevenčí se může stát vhodný pedagogický a rodičovský přístup k potenciální oběti. Důležité pro sebevědomí dětí je posilovat jejich zájmy, podporovat koníčky, motivovat a chválit za dobře vykonanou práci.

4.1.1 Současné vnímání prevence na ZŠ

Prevence je v základních školách vnímána zejména vedoucími pracovníky jako důležitá. Učitelé již tak aktivní nebývají (jsou samozřejmě výjimky) a je právě na řediteli či zástupcích, aby prevenci organizovali, vyžadovali a dohlíželi na ni. Přes všechnu snahu se prevence kyberšikanou příliš nedaří. Svůj podíl na tom také má míra počítačové gramotnosti některých pedagogů, a s tím souvisí také neochota jakoukoli prevenci do výuky zařadit. V prosazování preventivních opatření by vedení měl pomáhat a organizovat metodik prevence.

Zdálo by se, že s další mladší generací učitelů se situace zlepší. U mladších kolegů narážíme na další problém. Představme si učitele, například s desetiletou praxí, který má rodinu. Od studií si nevydělal příliš peněz a z učitelského platu jeho rodina žádný komfortní život čekat nemůže. Současné děti ve školách jsou jiné, než byl on – jsou více individuální, sebejisté, nevěnují se příliš učení, práce s každým z nich je trochu odlišná. Navíc je dnešní pedagog právně i byrokraticky svazován víc a víc. V některých případech se ukazují syndromy vyhoření. Jak efektivní bude požadavek, aby se učitel v této situaci angažoval navíc v oblasti prevence (vlastní zkušenost autora)?

Náš stát chce integrovat menšiny, žáky podprůměrné, problémové, žáky s LMD apod. Pokud má tedy náš modelový učitel tuto situaci ve škole zvládat a děti zároveň vychovávat a pomocí prevence chránit, musel by zřejmě pracovat s menším počtem dětí nebo mít menší počet hodin. Potvrzuje to i výzkum National Education Policy Center, uvedený na portále Česká škola. (NEPC, 2014). Učitel by měl také být náležitě finančně i osobně motivován, aby jeho učitelské povolání neztratilo smysl.

4.1.2 Praktická zkušenost současné prevence

Za všechny příklady jen jeden krátký rozhovor s žákyní 9. ročníku: „Řekla bys mi pár informací o kyberšikaně, jak ji vnímáš?“, odpověď: „Jo proč ne, a co to je?“. Tato odpověď je trochu zkreslená díky neznalosti

terminologie, ale zčásti vypovídající je. Kdyby osvěta a prevence v základní škole probíhala cíleně, zřejmě by odpověď byla jiná. Tento příklad informovanosti dětí potvrzuje i výzkum Minimalizace šikany (Velká Británie), kdy pouze 18 % dětí uvedlo, že jim byl termín kyberšikana vysvětlen ve škole (Rogers, 2011 str. 12). Mladí lidé často nedokáží dohlédnout až k následkům svého možného jednání a agresor často vliv svého jednání bagatelizuje. Proto je prevence a představení možných důsledků potenciálním agresorům tak důležité.

Zařazení témat o kyberšikaně do výuky je velmi vzácné. V předmětu informatika učitelé zařazují téma bezpečnost na internetu, které se kyberšikanou dotýká. Objevují se odborné kurzy, vedené většinou externími lektory, které povědomí pedagogů a žáků o kyberšikaně zlepšují. Máme různá pravidla, která dětem ukazují jakýsi morální kodex, nebo se přímo začleňují do školních řádů (např. zákaz používání mobilního telefonu při hodině). Jako kladný přístup k prevenci uvádím etický kodex žáka, převzatý se svolením ředitele ZŠ J. K. Tyla v Písku:

1. Respektujeme se – chováme se k sobě slušně.
2. Pomáháme si a spolupracujeme – táhneme za jeden provaz.
3. Nasloucháme druhým – komunikujeme spolu.
4. Předcházíme zbytečným hádkám – při konfliktu jednáme klidně.
5. Chráníme sebe i své spolužáky před šikanou.
6. Vyjadřujeme se slušně. Umíme poděkovat, pozdravit, požádat, omluvit se.
7. Jednáme čestně, jsme pravdomluvní a poctiví. Chybu přiznáme a napravíme.
8. Soukromí druhých je důležité – chráníme majetek školy a spolužáků.
9. Chováme se ohleduplně a přátelsky ke všem spolužákům bez výjimky. Každý má právo na své důstojné místo v kolektivu.
10. Máme právo na svůj názor, respektujeme i názory druhých.

Nejdůležitější část práce a osvěty dětí je ve škole na samotných pedagozích, kteří by pravidelně a napříč předměty měli posilovat kolektiv a zvyšovat odolnost proti možným kyberútokům a útokům na lidskou důstojnost obecně. Odpovědný pedagog by měl sám sebe chránit

před syndromem vyhoření – bude mít stále na paměti, že jakákoli preventivní opatření proti kyberšikaně smysl mají, ale nikdy nebudou dokonalá a platit pro všechny.

4.1.3 Možnosti osvěty pedagogického sboru

Pedagogové jsou v současné době s kyberšikanou seznámeni a všichni více či méně ví, co si mohou pod tímto pojmem představit. Kromě metodiků prevence, školních psychologů, vedoucích pracovníků a zapálenějších kolegů pedagogů se ale jedná o povědomí spíše teoretické a povrchnější.

V Česku je poměrně dostatek možností, jak se o kyberšikaně dozvědět více. Jako první zdroje informací se dají použít specializované weby (pasivní přístup, který rozhodně nevyhledávají všichni pedagogové), častá je spolupráce s místními poradnami a neziskovými organizacemi, které pořádají vzdělávací akce pro žáky i pedagogy (často zdarma). Dále existuje řada školení. Školení pedagogů se mohou dostat právě k těm učitelům, kteří se v této oblasti sami aktivně nevzdělávají a mohou je přesvědčit o zvýšení pozornosti v oblasti kyberšikany. Cenné informace můžeme nalézt na těchto webových portálech:

Prevence kyberšikany, <http://www.kybersikana.eu> – blog o prevenci kyberšikany. Obsahuje odkazy a základní informace. Vhodné pro laiky.

Bezpečný internet.cz, <http://www.bezpecnyinternet.cz> – web o bezpečném internetu, který je poměrně rozsáhlý, s praktickými radami. Je rozdělen na cílové skupiny: začínající uživatel, pokročilý uživatel, rodiče, děti, školy.

Seznam se bezpečně, <http://www.seznamsebezpecne.cz> – cílem webu je upozornit na nebezpečí skrytá za nejrůznějšími identitami na internetu a naučit děti řešit situace, do kterých se mohou dostat.

Wikipedia, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyber%C5%A1ikana> – základní seznámení s pojmy, odkazy na další zdroje.

Policie ČR, <http://www.policie.cz/clanek/vite-co-je-kybersikana.aspx> – informace a rozcestník o problematice nebezpečných jevů prostřednictvím internetu a mobilních telefonů.

e-bezpečí, <http://www.e-bezpeci.cz> – projekt e-bezpeci je velmi komplexní a živý s aktuálními informacemi. Je zde také nabídka kurzů pro žáky, rodiče i pedagogy.

e-bezpečí, <http://vzdelavani.e-bezpeci.cz> – více informací o možnostech vzdělávání v oblasti kyberšikany pro pedagogy, rodiče i žáky.

Úspěšnost vyřešených případů a snížení výskytu kyberšikany je na vzdělávání a znalostech problematiky všech zúčastněných přímo závislá.

4.2 Technické způsoby prevence

Kyberšikana svou IT povahou přímo nabádá k prevenci pomocí technických prostředků. Správce sítě má mnoho možností, jak hlídat a chránit žáky ve školní síti. Bohužel někteří typičtí správci sítě nemívají příliš pochopení a pedagogický pohled na kyberšikanu. Ředitelé se pak mnohdy ani nedozvědí, jaké možnosti opravdu jsou.

Jedním z hlavních důvodů, proč je nutné monitorovat provoz v síti a filtrovat obsah internetu, který se dostane ve škole k dětem, je školský zákon §29 odst. 1 „...vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj (děti, pozn. autora) a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů“). Filtrování obsahu samozřejmě zcela nezamezí kyberšikaně, v mnohých případech ale stačí psychologický moment, že provoz ve školní síti je monitorován. Dále si musíme si uvědomit, že i sebelepší technické opatření ve školní síti nebude mít vliv na kyberšikanu páchanou třeba z domova.

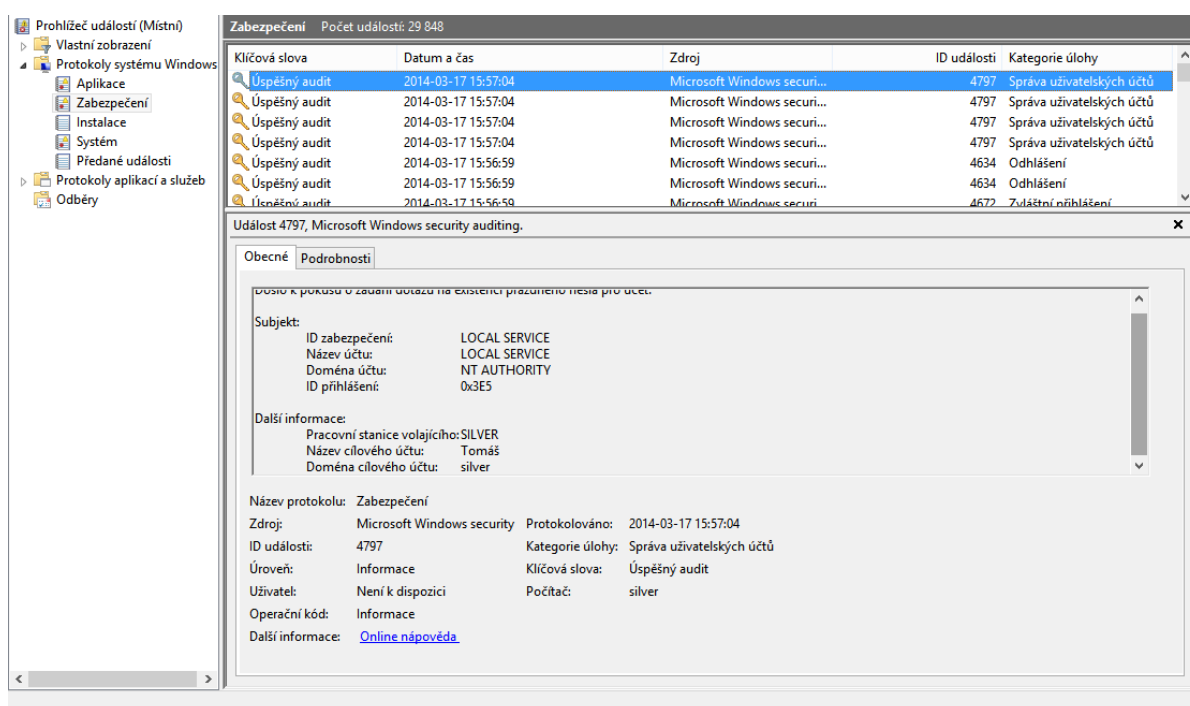
V základních školách, stejně jako v celé republice se nejvíce vyskytuje operační systém Windows. Pro správu uživatelů a práv je proto používán systém Active Directory na Windows server 2003/2008/2013. Routovací a emailové role se často realizují pomocí OS Linux. Vzhledem ke snadnosti nasazení a příznivé ceně se dále budeme věnovat řešením právě na těchto platformách.

4.2.1 Monitoring přihlašování ve školní síti

Počítačová gramotnost dětí základních škol je poměrně vysoká. Není možné používat jakékoli univerzální uživatelské účty, které nejsou svázané s konkrétním dítětem. Do sítě školy je nutné používat osobní přihlašovací

účty. Při univerzálním společném přihlašování není možné monitorovat chování jednotlivců na internetu a přihlašování ve školní síti. Monitoring přihlašování může pomoci při vyšetřování kyberšikany, kdy víme, kde a kdy byl podezřelý agresor přihlášen a mohl odeslat např. mail. Monitoring také nahrazuje známé a ohmatané sešitky závad u každé žákovské stanice.

Realizace monitoringu je poměrně snadná a nabízí se několik variant. První nabízí hned vlastní systém Windows server pomocí logování (auditování). Jedná se o program Prohlížeč událostí, který nalezneme v ovládacím panelu nástroje pro správu.

Obrázek 1- Windows 8.1, prohlížeč událostí

Výhodou tohoto řešení je maximální množství informací, které se dají na úrovni serveru zjistit bez nutnosti cokoli nastavovat a instalovat. Je tak vhodným řešením pro školy, které nemají správce sítě, a jejich roli supluje ICT koordinátoři.

Další způsob, který jsem navrhl a osobně i používám, je použití skriptu při odhlášení a přihlášení uživatele, který do textového souboru přidá řádek se záznamem jaký uživatel se přihlásil/odhlásil, na jakém PC a v jaký čas. Jedná se o skript spouštěný pomocí Group Policy na stanicích při přihlášení a při odhlášení. Dále uvádím zdrojový kód skriptu:

```
echo %date%, %time% - %userdomain%\%username% se přihlásil na  
pocitaci %computername% >> S:\.support\log\%username%.LOG
```

```
echo %date%, %time% - %userdomain%\%username% se odhlásil na  
pocitaci %computername% >> S:\.support\log\%username%.LOG
```

Výsledný záznam pak může vypadat takto:

```
st 02.10.2013, 10:06:27,82 - ZSEBENESE\francua6 se přihlásil na  
pocitaci PU1-PC11
```

```
st 02.10.2013, 10:45:48,02 - ZSEBENESE\francua6 se odhlásil na  
pocitaci PU1-PC11
```

4.2.2 Monitoring provozu na proxy serveru

Proxy server je program nebo hardwarové zařízení, který je na rozhraní vnitřní sítě a internetu. Přijímá požadavky od klientských stanic z vnitřní sítě, tyto požadavky následně vyřizuje s požadovanou cílovou adresou. Proxy server se tak chová sám jako klient a pracovní stanice nevystupuje jako odesílatel požadavku. Po vyřízení požadavku pošle proxy server klientskému PC ve vnitřní síti zpět požadovaná data (například webovou stránku). Proxy server může zpracovávat celou řadu protokolů a může mít více funkcí. Nejčastěji se používá kešující proxy, který uchovává část již navštívených stránek (protokol http, port 80, https, ftp apod.) a klientovi tak vrací požadovaná data rychleji, než by se vrátila přímo z cílové adresy. Klientské PC musí být nastaveno tak, aby požadavky na určitý port posílalo na proxy server. Tedy například port 80 (http) pošle na adresu proxy serveru (typicky port 3128). Často se používá tzv. transparentní proxy, kdy není třeba na klientské stanici nic nastavovat, ale požadavky např. na port 80 směřovat na proxy server pomocí překladu adres (NAT), který stačí nastavit na nadřazeném síťovém routeru. Příklad komunikace:

- Klient napíše do prohlížeče adresu www.zsebenese.cz.
- Prohlížeč pozná, že se jedná o protokol http, port 80.
- Přepoše požadavek na proxy server.
- Proxy server se podívá do své cache paměti.
- Proxy server zjistí, že v minulosti již požadavek na www stránku proběhl.
- Porovná obsah cache s cílovou adresou.
- Z cílové adresy načte jen ta data, která se liší od těch uložených.

- Pošle kompletní data klientské stanici.
- Stanice zobrazí klientovi požadovanou stránku v prohlížeči.

Další nejčastější rolí proxy serveru je filtrování provozu. Proxy dostane požadavek od klienta nebo kontroluje data z požadované URL, a podle nastavených pravidel se zachová. Možnost filtrace může být obousměrná. Filtrující proxy server, který podporuje autentizaci uživatele (např. Squid ano), dokáže monitorovat a evidovat jaké stránky konkrétní uživatel požadoval a jak na ně proxy server reagoval. Nastavená pravidla proxy serveru mohou být poměrně komplexní. Nejčastěji se ale jedná o blokování konkrétních URL nebo domén, filtrování MIME typů, filtrování na základě klíčových slov. Dále uvádím příklad komunikace:

- Klient zadá do prohlížeče URL www.idnes.cz (konkrétně chce na webu iDnes např. článek o sexuálním napadení)
- Jedná se port 80 a komunikace je směrována na proxy server. Prohlížeč (nebo router) požadavek pošle proxy serveru.
- Proxy server zkontroluje adresu URL, ta se mu jeví jako v pořádku.
- Proxy získá data z cílové adresy.
- Proxy zkontroluje získaná data a zjistí zakázané klíčové slovo sex.
- Požadavek je zahozen, situace je zalogována.
- Klientovi vrátí proxy zpět chybovou stránku (může být i s vlastním textem) o proběhlé blokaci.

Tento příklad názorně ukazuje filtrování obsahu. Nejprve na základě požadované URL a následně na základě obsahu a klíčových slov. Záměrně jsem vybral tento neúspěšný příklad komunikace, protože ukazuje chybu „úsudku“ stroje. V tomto případě se jedná o stránku se zprávou, která závadná není, a přesto komunikace neproběhne. Je totiž velmi složité postihnout všechny situace, které mohou nastat. Z tohoto důvodu se používají tzv. internetoví roboti, kteří sami procházejí internet a hodnotí stránky podle obsahu. Výsledky hodnocení pak uchovávají v databázi a odpovídají proxy serverům, zda požadovaný obsah v pořádku je či není.

Chceme-li postihnout závadné chování a dokázat, že žák byl například na stránce webového rozhraní svého mailu, odkud odeslal závadný mail,

je nutné logování požadovaného provozu a zaznamenání přihlášeného uživatele. V současné době, kdy mají základní školy internetové servery často postavené na některé z distribucí Linuxu, se filtrování obsahu proxy serverem přímo nabízí. Protože se v případě Linuxu jedná o open source, je také proxy server Squid k dispozici zdarma.

Specifickým centrálním řešením ve školní síti je „Microsoft hodnocení obsahu“. Probíhá také na úrovni dotazování hodnotících serverů. Tento systém lze pohodlně nastavit pomocí Group Policy. Můžeme nastavit různá kritéria pro různá témata: nahota, násilí, diskriminace apod. Má jednu velkou nevýhodu – funguje jen pro Internet Explorer. Musíme pak pomocí GP zakázat ostatní prohlížeče. Více možností nabízí funkce zabezpečení rodiny v domácím prostředí, která je popsána v kapitole 4.2.4.

4.2.3 Specializovaný software a hardware

Na trhu je řada dalších možností, jak hlídat provoz v síti a chování žáků na stanicích. Zdarma jsou k dispozici freeware programy i-bezpecne.cz, iTalc. Z komerčních produktů jsou u nás nejznámější PC Control, Smart Classroom suit. Tyto programy se v zásadě svou funkcí příliš neliší, rozdílná je spíše spolehlivost a uživatelský komfort. Učitel má možnost jednoduše filtrovat internet, zakázat práci na PC, prezentovat jednu práci na monitorech žáků, chatovat s nimi apod.

Nejsofistikovanějším nástrojům kontroly provozu v síti jsou bezesporu hardwarové routery (často s vestavěnou proxy funkcí), které dokáží filtrovat data na úrovni paketů. Tato možnost je velmi efektivní, ale nedává přímo učitelům žádnou možnost v hodině chování žáků ovlivnit např. kliknutím zakázat přístup na internet.

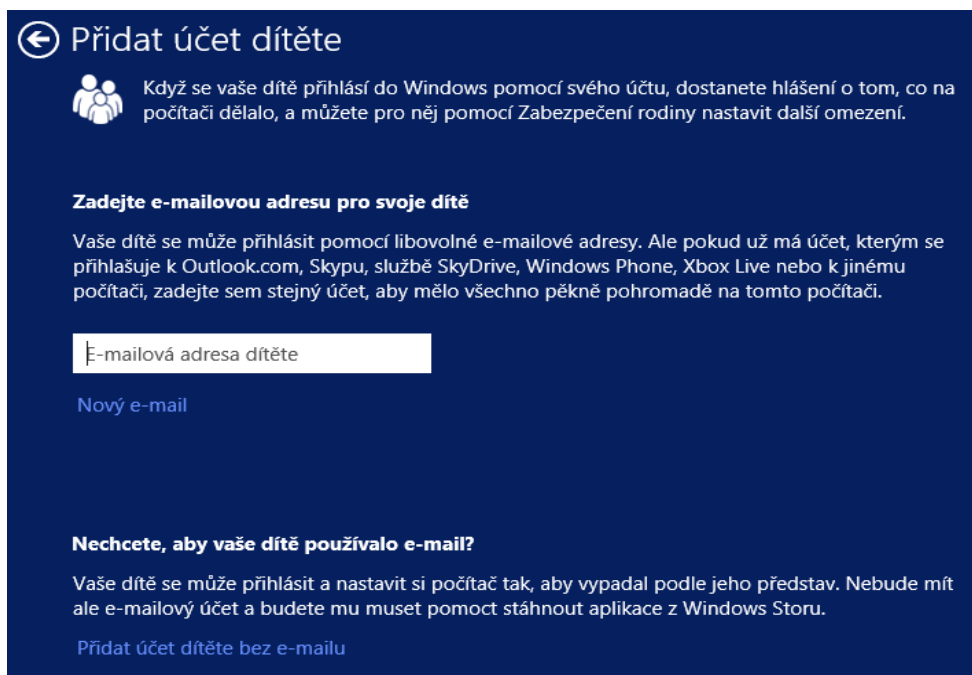
4.2.4 Možnosti monitoringu kyberšikany v domácím prostředí

Technické prostředky monitorování můžeme aplikovat samozřejmě jen v síti, kterou můžeme administrovat. Mimo školní síť jsme odkázáni na spolupráci s rodiči. Můžeme citlivě upozornit rodiče, že máme podezření a požádat o zvýšení pozornosti provozu komunikace v domácí síti, prověření časů volání a posílání SMS z mobilního telefonu. Podrobné výpisy jsou ale možné jen v případě tarifu.

Kyberšikana je často provozována pomocí sociálních sítí a budeme-li předpokládat, že dítě má své rodiče zahrnuté v přátelích, pak je hlavně na nich sledovat to, co dítě na sociální síti sdílí a jak se zde chová. Vzhledem k ohrožení oběti bychom měli volit rozumný časový interval od pozorování do zakročení.

V domácím prostředí je vhodné zamezit zobrazení závadného obsahu a to zejména menším dětem. Společnost Microsoft má v systémech Windows Vista/7/8 pro tento účel výborný nástroj, „Zabezpečení rodiny“. Je to velmi účinný software, který dokáže podle našich požadavků nad uživatelským účtem dítěte provádět filtraci obsahu. Na seznamy závadných webů se tento nástroj dotazuje internetových robotů a také lze jakýkoli web explicitně povolit nebo zakázat. Filtr zabezpečení rodiny lze nastavit pro různá kritéria a pro každou kategorii můžeme zvolit účinnost filtru. Rozdíl tohoto systému proti proxy je, že hodnotících serverů se dotazuje koncová stanice, nikoli přímo proxy server. Tento systém je aktivován automaticky při vytvoření účtu uživatele typu „účet dítěte“. Následně můžeme specifikovat další restrikce v ovládacím panelu „Zabezpečení rodiny“ (viz obrázek 2).

Přístup na závadný web je pak chráněn heslem, které zná rodič a seznam požadovaných zablokovaných webů je zaznamenáván. Důležitý je také fakt, že filtr je aktivní pro všechny prohlížeče a ne pouze pro Internet Explorer.

Obrázek 2 - Windows 8.1 - účet dítěte

4.2.5 Spolupráce s kriminální policií

Při vyšetřování kyberšikanů často narazíme na aktivitu, která probíhá mimo školní síť. Zde již nemáme žádnou možnost získat informace o přihlašování, odesílání e-mailů, odesílání SMS, prozvánění apod. Ve vážnějších případech můžeme požádat o pomoc kriminální policii. Ta má z titulu své funkce možnost získat od poskytovatelů služeb informace a důkazy, které jsou klíčové pro možné usvědčení agresora.

Z praktické zkušenosti víme že, spolupráce s policií probíhá bez problémů, aktivita a ochota je na vysoké úrovni. Jediná výhrada míří k nedostatečným základním znalostem IT technologií a málo kontaktů na IT odborníky. Situace je lepší ve větších městech, ve kterých se určitý pracovník policie přímo kyberšikanou zabývá.

4.3 Pedagogické způsoby prevence

Škola svým posláním nemá jen vzdělávat, ale i vychovávat. Většina pedagogů své poslání chápe a ctí. I když se často netají pocitem marnosti své práce, ve skutečnosti jim o zdravý vývoj dětí jde. Tento vztah by se dal popsat jako takový rodičovský přístup k cizím dětem, přístup, který se neustále rozbíjí a staví.

Rodiče o problémech v kolektivu často mnoho neví, proto je pedagogická práce ta hlavní, která může kyberšikanu v základních školách omezovat.

4.3.1 Osvěta napříč předměty

Jaké momenty ve škole lze využít pro práci s kolektivem a seznámení s kyberšikanou a dalšími negativními jevy? Jako první se jeví třídnické hodiny a hodiny informatiky, a to jen díky příbuznému tématu a znalosti IT vyučujícího. Osvěta žáků by ale neměla končit jen u těchto hodin. Obecné morální hodnoty a normy chování by měly k žákům směřovat více či méně ze všech předmětů.

Práce s kolektivem je viditelná zejména ve třídách na prvním stupni, kde pedagog tráví se třídou téměř celý čas ve škole. S narůstajícím věkem žáků se vytrácí práce s kolektivem a přidává se klasická výuka. Je samozřejmé, že pokud chceme sepsat se třídou zachovat i na druhém stupni, musíme metody komunikace se třídou měnit a přizpůsobovat jejich věku.

Do myslí žáků vkládáme vědomosti a fakta, používáme techniku, aby je výuka více bavila, snažíme se jakkoli je přimět k pozornosti. Zapomínáme ale na to, aby mysleli více srdcem a starali se o své okolí, o kvalitní zábavu. To je právě výchova, která by měla probíhat napříč předměty a úzce souvisí s charakterem a kvalitou pedagogů. Nezáleží, jestli obsahem bude ohleduplnost, morálka nebo kyberšikana. Záleží na uvědomění kolektivu a rozvoj empatie vedle vědomostí.

4.3.2 Specializované hodiny

Postavit vyučovací hodinu na téma kyberšikany není pro pedagoga bez větších zkušeností jednoduchá věc. Naštěstí máme k dispozici celou řadu materiálů dostupných na internetu. Specializovaná hodina na téma kyberšikany se dá spojit s téměř každým předmětem.

Základem specializovaných hodin může být přednáška externích lektorů – specialistů na kyberšikanu. Taková hodina je vhodná zejména pro seznámení žáků se základními vědomostmi o kyberšikaně nebo i při řešení konfliktu. Naši žáci se ale nacházejí v tzv. instantním věku, proto je nutné jejich zážitky opakovat a připomínat je. Zde je na místě práce

pedagogů, kteří by měli znalosti o kyberšikaně neustále udržovat v podvědomí žáků. Velmi účinný způsob jsou kolektivní a dramatické hry a cvičení, projektové formy výuky, zaměřené na téma kyberšikany. Následující hry jsou příkladem možných aktivit, posilujících kolektiv a sebevědomí jednotlivce.

Část a celek: Skupiny cca po pěti hráčích. Jeden hráč začíná jako určitá postava nějakou činností, jiný se přidá jako další postava, přičemž první Mmuž zatlouká hřebík, aby mohl zavěsit obraz; přichází jeho žena a žádá zavěšení výše, muž to zkouší výše, přichází sousedka... atd.) (Valenta, 2008)

Hra na počítač: Herec v roli agresora (může být např. učitel) předá nějaký různě závadný obsah prostředníkům, které představují počítače. Může to být třeba fotka oběti, pomluva apod. Je pak na počítači (tedy žákovi), co si o tom obsahu myslí a co s ním udělá dál (pošle, zadrží apod.). Důležitým momentem je, co může nezúčastněná osoba tedy pozorovatel, který o kyberšikaně ví, v tuto chvíli udělat a na koho se obrátí. (vlastní hra autora).

Přidej kamaráda: Hra ilustruje možná nebezpečí přidávání neznámých „přátel“ na sociálních sítích. Nakopírujte a nastříhejte sadu karet s nápisem „přidejte do přátel“. Jak zjistíte, kromě dvou lidí (Tonda, Tereza), kteří o sobě říkají pravdu, mají všichni potenciální „přátelé“ falešnou identitu. Tato informace zůstane tajemstvím až do okamžiku, kdy se otevrou obálky. Do každé obálky vložte kartu pravé identity a zvenku přilepte kartu sdíleného profilu. Nakonec obálky očísľujte.

Rozdělte děti do osmi skupin a každé skupině dejte jednu obálku. Vysvětlete, že každá skupina má skrytý profil na známé sociální síti. Každá obálka reprezentuje žádost o přátelství. Úkolem každé skupiny je rozhodnout, zda přijmou danou žádost o přátelství do svého profilu, nebo ne. Když se dohodnou na odpovědi na první žádost, zapíšou ji společně s číslem obálky na papír.

Vyměňujte obálky tak dlouho, dokud všechny skupiny nepřečetly všechny sdílené profily a nerozhodly se. Vyberte skupinu, která hru začne, a požádejte, aby přečetla číslo své poslední obálky, sdílený profil a své rozhodnutí. Zeptejte se ostatních, zda s jejich rozhodnutím souhlasí. Vyzvěte

člena skupiny, aby otevřel obálku a přečet pravou identitu uvnitř. (Rogers, 2011 str. 49)

4.3.3 Projektové přístupy

Klasické formy výuky (např. frontální, výklad, vyprávění) jsou v posledních letech často nahrazovány alternativnějšími metodami výuky, které se ukazují jako efektivní. Z dostupných metod bych pro výuku problematiky kyberšikanery chtěl popsat metodu projektovou, protože se svou komplexností a hravostí jeví jako nejvhodnější v boji proti kyberšikaně.

Pomocí projektové metody se žáci se učí pracovat s informacemi, učí se vyhledávat a třídit informace, učí se samostatné či týmové práci. Pomocí projektové metody se u žáků rozvíjí tvořivost, samostatnost. Velmi příbuzná projektové výuce je výuka dramatem. (Žák, 2012)

Projektová výuka zaměřená na seznámení s kyberšikanou může probíhat jako jednodenní ve spolupráci vyučujících několika různých předmětů, ale i delší dobu, v rámci jednoho předmětu. Projektová výuka vyžaduje dobrou přípravu a organizaci. V případě mezipředmětových projektů je nutná dobrá kooperace pedagogů.

Parametry a postupy správného projektu (Coufalová, 2006):

Rysy projektu:

- Projekt vychází z potřeb (potřeba získávat nové zkušenosti, odpovědnosti za svou činnost, ...) a zájmů dítěte.
- Projekt vychází z konkrétní a aktuální situace, která se neomezuje jen na prostředí školy.
- Projekt je interdisciplinární.
- Projekt je především podnikem žáka.
- Práce žáků v projektu přináší konkrétní produkt, tj. výstup, kterým se účastníci projektu prezentují.
- Projekt se zpravidla uskutečňuje ve skupině (ale může být i projekt individuální).
- Projekt umožňuje začlenění školy do života obce nebo širší veřejnosti.

Základní kroky projektu:

- Stanovení záměru projektu, který je představován formulací cílů, stanovení výsledku činnosti;
- Plánování, tj. vytyčení základních otázek, tématu, typu činnosti;
- Provedení, samostatná realizace projektu;
- Zhodnocení práce na projektu, které může probíhat tak, že učitel a žáci ve vzájemném dialogu před třídou zhodnotí práci na projektu, i tak, že se žáci vzájemně hodnotí.

Na téma kyberšikana můžeme navrhnout ve třídě například projekt, ve kterém se třída seznámí s tím, co kyberšikana je nejlépe na příkladech. Seznámí se s tím, co je cílem projektu, co by si měly odnést, jakým způsobem a jakou technikou toho dosáhnout. Následně mohou testovat své reakce na modelové útoky na sebe i na kamarády, popsat své emoce a své reakce. Ty správné reakce mohou pak být návodně prodiskutovány a třeba i dramaticky ztvárněny. U mladších ročníků by mohla být zajímavá i výtvarná metoda představy kyberšikany v kontrastu přátelství a bezpečí.

Děti by si z projektové výuky měly odnést teoretické znalosti i praktické zkušenosti, vylepšené komunikační a sociální schopnosti, samostatnost i kooperaci ve skupině a rozvoj tvořivosti. Dobře vystavěný projekt dokáže děti mnohem efektivněji připravit na možné setkání s kyberšikanou, než jakákoli pasivní teorie.

4.3.4 Komunikace žáků a rodičů s metodikem prevence a školním psychologem

Metodik prevence má ve škole úlohu styčné osoby pro poradenské služby v oblasti výchovy, prevence a patologických jevů. Úzce spolupracuje s výchovným poradcem, popř. školním psychologem, speciálním pedagogem. Tým bývá někdy rozšířen o další učitele. Vzhledem k problematickému financování naopak chybí v týmu školní psycholog.

Úkolem metodika prevence jsou metodické a koordinační činnosti, informační činnosti a poradenské činnosti. Metodik prevence realizuje preventivní program školy, koordinuje školení pedagogů v oblasti prevence a vzdělávacích aktivit pro žáky, spolupracuje se státními orgány, shromažďuje a orientuje se ve vzdělávacích materiálech, vede záznamy o své práci

a záznamy o dění ve škole. Spolupracuje s třídami a třídními učiteli, komunikuje s žáky v případě prevence i vyšetřování. (Věstník MŠMT, 2005)

Při vyšetřování kyberšikany je pro rodiče a žáky metodik prevence, popř. školní psycholog tím hlavním kontaktem v komunikaci a zúčastnění by měli mít jistotu o jeho odbornosti, diskrétnosti a empatii. Obrovskou roli hraje důvěra žáka k metodiku prevence (a psychologovi), kteří musí svou funkci zastávat velmi poctivě a svědomitě (Fontana, 1997 str. 318). Jedná se o první osoby, které mohou kyberšikanu ve škole předpokládat, preventivně působit na celkové klima ve škole a při vyšetřování kyberšikany řídit postup školy při vyšetřování s ohledem na ochranu oběti.

5 Závěr

Kyberšikana je nový společenský problém, který se dotýká hlavně našich dětí - naší budoucí produktivní generace. Zájem a péče o jejich zdravý vývoj, vyrůstání v bezpečí a v dobrém kolektivu, jsou investicí do budoucna. Současné děti jednou budou utvářet svět, ve kterém budeme žít.

Je na nás pedagogích a rodičích, zda jim kromě zabezpečení materiálního dáme také skromnost, úctu, lásku a rozum, zda se nám podaří vychovat generaci dobrých lidí.

Resumé

This bachelor work deals with cyberbullying at basic schools and problems connected with it.

Possible causes of origin of cyberbullying at basic schools were analyzed on the basis of description of particular situations.

In this work there were explained the consequences and meaning of cyberbullying for an individual and for the society, there were also described possibilities of how to help the victims as well as the aggressors. There were suggested some methods of prevention both in the technical and pedagogical-psychological area.

Použitá literatura a prameny

Asociace dětské a dorostové psychiatrie. 2013. Asociace dětské a dorostové psychiatrie. *Nejčastější duševní poruchy dětí a dorostu*. [Online] 2013. [Citace: 15. 03 2014.] <http://www.addp.cz/nejcastejsi-dusevni-poruchy-deti-a-dorostu>.

Balážová, Jarmila. 2009. Český rozhlas. *Kyberšikana ve školách*. [Online] 14. 01 2009. [Citace: 03. 02 2014.] http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/535949.

Bourcet, Stephane a Gravillon, Isabelle. 2004. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. Paříž : Éditions Albin Michel S.A., 2004.

Coufalová, Jana. 2006. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy*. Praha : Fortuna, 2006. 80-7168-958-0.

Český statistický úřad. 2014. Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva - rok 2013*. [Online] 21. 03 2014. [Citace: 08. 04 2014.] <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby032114.docx>.

Český statistický úřad. 2014. Český statistický úřad. *Informační společnost v číslech*. [Online] 04. 04 2014. [Citace: 04. 04 2014.] http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/informacni_spolecnost_v_cislech.

Český statistický úřad. 2014. Veřejná databáze ČSÚ. *Vybavenost domácností osobním počítačem a internetem*. [Online] 04. 04 2014. [Citace: 04. 04 2014.] http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?cislotab=ICT0070PU_KR&kapitola_id=420&voa=tabulka&go_zobraz=1&childsel0=2.

e-bezpeci.cz. 2013. e-bezpečí. *Počet dětí, které se nabízejí za peníze, trvale roste*. [Online] 08 2013. [Citace: 08. 04 2014.] <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/763-poet-dti-ktere-se-nabizeji-za-penize-trvale-roste>.

Eckertová, Lenka a Dočekal, Daniel. 2013. *Bezpečnost dětí na internetu*. Brno : Computer press, 2013. 978-80-251-3804-5.

EDUin web. 2012. EDUin. *Školní uniformy. Ano, nebo ne?* [Online] 28. 11 2012. [Citace: 07. 04 2014.] <http://www.eduin.cz/clanky/skolni-uniformy-ano-nebo-ne/>.

Fontana, David. 1997. *Psychologie ve školní praxi.* Praha : Portál, 1997. 80-7178-063-4.

Gajdošová, Jana. 2011. Zdravotní a psychické následky kyberšikany mezi dětmi a dospívající mládeží. *e-bezpečí.* [Online] 17. 12 2011. [Citace: 16. 03 2014.] <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/355-zdravotni-a-psychicke-nasledky-kyberikany-mezi-dtmi-a-dospivajici-mladei>.

Jarolímková, Markéta. 2014. Chronická oběť. *psychologie.cz.* [Online] 30. 01 2014. [Citace: 16. 02 2014.] <http://psychologie.cz/chronicka-obet/>.

Jedlička, Richard. 2011. *Výchovné problémy s žáky z hlediska hlubinné psychologie.* Praha : Portál, 2011. 978-80-7367-788-6.

Kolektiv autorů PPP Brno. 2002. *Metodika prevence sociálně patologických jevů.* Brno : Jihočeský kraj, 2002.

Kuncová, Jana. 2012. Media Guru. *Děti a média: vyhrávají televize a internet.* [Online] 27. 03 2012. [Citace: 02. 04 2014.] http://www.mediaguru.cz/2012/03/deti-a-media-vyhravaji-televize-a-internet/#.UzlvV_I_vX4.

Mgr. Miroslav Bocan, Mgr. Irena Hošková, Mgr. Tomáš Machalík, Ph.D., Mgr. Hana Maříková, Mgr. Adam Spálenský, Mgr. Jiří Zajíc. 2012. *Děti v ringu dnešního světa: Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let.* Praha : Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a školské zařízení pro zájmové vzdělávání, Sámova 3, 101 00 Praha 10, 2012. 978-80-87449-24-0.

Ministerstvo vnitra, odbor prevence kriminality. 2014. Ministerstvo vnitra ČR. *Trestné činy spáchané internetem a ostatními počítačovými sítěmi.* [Online] 21. 01 2014. [Citace: 29. 03 2014.] http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/54-statistika-trestnych-in-pachanych-na-internetu-za-rok-2013.

MPSV - Odbor analýz a statistik. 2013. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *VÝVOJ VYBRANÝCH UKAZATELŮ ŽIVOTNÍ ÚROVNĚ V ČESKÉ REPUBLICE V LETECH 1993–2012.* [Online] 06 2013. [Citace: 06. 04 2014.] http://www.mpsv.cz/files/clanky/16012/MPSV_Vyvoj_vybranych_ukazatelu_Cj.pdf.

MŠMT. 2013. MŠMT. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikánování ve školách a školských zařízeních.* [Online] 3. 7 2013. [Citace: 8. 12 2013.] <http://www.msmt.cz/file/30376>.

NEPC. 2014. Česká škola. *Výzkum v oblasti vlivu velikosti školní třídy (počet žáků ve třídě) na výsledky žáků.* [Online] 04. 04 2014. [Citace: 12. 04 2014.] <http://www.ceskaskola.cz/2014/04/prectete-si-vyzkum-v-vlivu-velikosti.html>.

NICM. 2014. Národní informační centrum pro mládež. *Syndrom CAN - charakteristika.* [Online] 26. 03 2014. [Citace: 09. 04 2014.] <http://www.nicm.cz/syndrom-can-charakteristika>.

NObullying.com. 2013. NObullying.com. *Cyber Bullying Statistics.* [Online] 2013. [Citace: 29. 03 2014.] <http://nobullying.com/cyber-bullying-statistics/>.

Parlament ČR. 2009. zákon č. 40/2009 Sb. *Ministerstvo vnitra České republiky.* [Online] 08. 01 2009. [Citace: 16. 03 2014.] <http://www.mvcr.cz/soubor/sb011-09-pdf.aspx>.

Rogers, Vanessa. 2011. *Kyberšikana.* Praha : Portál, s.r.o., 2011.

seznam.cz, bezpecnyinternet.cz, upol.cz. 2013. Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2013. *Bezpečný internet.* [Online] 27. 06 2013. [Citace: 29. 03 2014.] http://www.bezpecnyinternet.cz/ke-stazeni/bezpecny_internet_prezentace.pdf.

The London School of Economics and Political Science. 2013. Country Classification. *EU Kids Online.* [Online] 07 2013. [Citace: 29. 03 2014.] <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Classification/Country-classification-report-EU-Kids-Online.pdf>.

Vágnerová, Kateřina a kol. 2009. *Minimalizace šikany.* Praha : Portál, s.r.o., 2009.

Valenta, Josef. 2008. *Metody a techniky dramatické výchovy.* Praha : Grada, 2008. 978-80-247-1865-1.

Věstník MŠMT. 2005. *Věstník z července 2005 - Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole (č.j. 27 317/2004-24).* Praha : MŠMT, 2005.

Werich, Jan. 1960. *O třech hrbáčích z Damašku.* 1960.

Žák, Vojtěch. 2012. *Metody a formy výuky.* Praha : Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 978-80-87063-61-3.

Příloha č. 1 – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Přehled možných paragrafů použitelných pro postih kyberšikany včetně možné výše trestu. (Parlament ČR, 2009)

§ 144 Účast na sebevraždě až 12 let

§ 175 Vydírání až 16 let

§ 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji až 8 let

§ 181 Poškození cizích práv až 5 let

§ 182 Porušení tajemství dopravovaných zpráv až 10 let

§ 183 Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí až 8 let

§ 184 Pomluva až 2 roky

§ 191 Šíření pornografie až 5 let

§ 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií až 8 let

§ 209 Podvod až 10 let

§ 230 Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči až 8 let

§ 231 Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat až 5 let

§ 232 Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti až 2 roky

§ 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci až 3 roky

§ 353 Nebezpečné vyhrožování až 3 roky

§ 354 Nebezpečné pronásledování až 3 roky

§ 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod až 3 roky

§ 357 Šíření poplašné zprávy až 8 let